

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut mezinárodních studií

Bakalářská práce

2015

Petra Schmiedová

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut mezinárodních studií

Petra Schmiedová

**Sociálnědemokratická strana Německa
1998 – 2013: Z vrcholu do krize?**

Bakalářská práce

Praha 2015

Autor práce: **Petra Schmiedová**

Vedoucí práce: **PhDr. Miroslav Kunštát, Ph.D.**

Rok obhajoby: **2015**

Bibliografický záznam

SCHMIEDOVÁ, Petra. *Sociálnědemokratická strana Německa 1998 – 2013: Z vrcholu do krize?*. Praha, 2015. 58 s. Bakalářská práce (Bc.) Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut mezinárodních studií. Katedra německých a rakouských studií. Vedoucí diplomové práce PhDr. Miroslav Kunštát, Ph.D.

Abstrakt

Bakalářská práce je věnována analýze volebního výsledku Sociálnědemokratické strany Německa (SPD) v roce 2009 ve spolkových volbách, ve kterých dosáhla strana svého poválečného minima. Autorka práce se snaží popsat faktory, které tento výsledek zapříčinily. SPD prodělala, stejně jako celá společnost, od svého vzniku ve druhé polovině 19. století do současnosti mnoho změn: ze strany dělníků, která se stavěla za jejich větší práva, se stala stranou bojující za tři základní hodnoty: svoboda, spravedlnost a solidarita, a to ku prospěchu celé společnosti. V 80. letech minulého století však musela strana opustit keynesiánský ekonomický model, díky němuž byla do té doby na hospodářském poli úspěšná, a začít se přizpůsobovat prosazujícím se neoliberálním ekonomickým teoriím. Po 16 letech strávených v opozici dosáhla strana triumfu ve volbách v roce 1998, kdy se kancléřem stal Gerhard Schröder, platicí za zastávce tzv. třetí cesty (*Neue Mitte*). Ve vládním období v letech 1998 – 2005 tak byla SPD směřována více do středu ve snaze oslovit široké spektrum voličů. Nový politický kurs ale vedl k rozkolu uvnitř strany a k odštěpení levicového křídla SPD. Od roku 2005 se strana potýká s několika strategickými problémy, na které stále nenachází odpověď. To se projevuje na klesajících voličských preferencích, neboť se strana nedokáže jasně vymezit vůči ostatním stranám, najít dlouhodobou politickou strategii a lídra, který by stmelil obě stranická křídla.

Abstract

This bachelor thesis analyses the federal election result of the Social Democratic Party of Germany (SPD) in 2009, in which the party scored its lowest post-war result. The author tries to describe the factors which caused this electoral disaster. From its establishment the SPD went through a lot of changes, as did the whole society. From a party of workers, who fought for their extended rights, the SPD became a party defending three fundamental values – freedom, justice and solidarity – for everyone. However, in the 1980s the party was forced to abandon the Keynesian economic model, to which she owed her success in the field of economics. It was necessary for the party to adapt to new neoliberal economic theories. After 16 years in opposition the SPD achieved a triumph in federal elections in 1998, when Gerhard Schröder became the new chancellor. Schröder was known as a supporter of the so-called Third Way. Under his leadership 1998 – 2005 the SPD was directed towards the political middle ground in an attempt to reach as many votes as possible. However, new political direction led to a crisis in the party and to a cleaving of the party left. Since 2005 the party has been dealing with several strategic problems, to which no answers have yet been found. This manifests in decreasing polling preferences, as the party is not able to distinguish itself from other parties. The SPD has found neither a long-term political strategy, nor a charismatic leader who would unite both party wings.

Klíčová slova

Německo, SPD, druhá velká koalice, spolkové volby 2009, Gerhard Schröder, Franz Müntefering, Sigmar Gabriel

Keywords

Germany, SPD, second Grand coalition, federal election 2009, Gerhard Schröder, Franz Müntefering, Sigmar Gabriel

Rozsah práce: 70 723

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 5. května 2015

Petra Schmiedová

Institut mezinárodních studií
Projekt bakalářské práce

[Zde vložte projekt práce.]

Obsah

OBSAH.....	10
ÚVOD.....	11
1. Z HISTORIE SPD (1863 – 1990).....	14
1.1 PŘEDVÁLEČNÝ VÝVOJ (1863 – 1945).....	14
1.2 POVÁLEČNÝ VÝVOJ (1945 – 1990).....	16
1.2.1 <i>Cesta k Berlínskému programu</i>	18
1.3 SPD PO SJEDNOCENÍ NĚMECKA (1990 – 1998)	19
1.3.1 <i>Volební kampaň a spolkové volby 1998</i>	21
2. 1998 – 2002: RUDO – ZELENÁ KOALICE	23
2.1 PROGRAMOVÁ DEBATA UVNITŘ SPD	24
3. 2002 – 2005: RUDO – ZELENÁ KOALICE PODRUHÉ	29
3.1 VE ZNAMENÍ NEÚSPĚCHU? PŘEDČASNÉ VOLBY 2005	31
3.2 SITUACE V SPD	34
4. 2005 – 2009: VELKÁ KOALICE	36
4.1 SPD: OD BERLÍNSKÉHO PROGRAMU K HAMBURSKÉMU	39
4.2 CESTA K VOLBÁM 2009.....	41
5. ZNOVU V OPOZICI: SPD 2009 – 2013	43
ZÁVĚR.....	45
SUMMARY	48
POUŽITÁ LITERATURA.....	50
PRIMÁRNÍ ZDROJE	50
SEKUNDÁRNÍ ZDROJE	50
ELEKTRONICKÉ ZDROJE	53
SEZNAM PŘÍLOH.....	57
PŘÍLOHY	58

Úvod

Sociálnědemokratická strana Německa (*Sozialdemokratische Partei Deutschlands*, dále SPD) je nejstarší německou politickou stranou a prošla od svého vzniku dlouhým vývojem. Ze strany, která bojovala za větší práva dělnické třídy, se stala strana lidová (*Volkspartei*)¹ bojující za tři základní hodnoty: svoboda, spravedlnost a solidarita. Jejím zlatým věkem byla 70. léta minulého století, kdy se na spolkové úrovni volební výsledky sociálních demokratů pohybovaly nad hranicí 40 %. Od té doby však jejich preference začaly klesat. Až v roce 1998 se strana opět přes tuto magickou hranici přehoupla. Jakoby ale byl rok 1998 posledním zábleskem úspěchu, neboť byl následován pozvolným pádem za hranici 25 % v roce 2009. Objevily se tak teorie, že SPD svůj status lidové strany brzy ztratí.

Příčiny úpadku SPD jsou v Německu důkladně zpracovaným tématem, v českém prostředí jsou ale více méně neznámé. Proto se autorka rozhodla zaměřit svou pozornost v bakalářské práci právě na faktory, které způsobily, že se SPD po triumfu v roce 1998 dostala do nejhlubší krize v jejích dějinách. Ráda by zanalyzovala, zda to byly faktory vnější nebo vnitřní, tj. vycházející ze strany samotné, a představila tak teze německy píšících autorů českému publiku. Ústřední výzkumná otázka práce zní: Jaké faktory zapříčinily, že se jedna ze dvou největších německých politických stran ocitla pod hranicí 25 % voličských hlasů ve spolkových volbách v roce 2009?

Vzhledem k velkému množství pramenů, zabývajících se SPD a jejím pádem, je předpokládáno, že se budou jejich autoři ve svých názorech a stanoviscích, alespoň částečně rozcházet. Cílem bakalářské práce je proto shrnutí hlavních tezí v této debatě. Autorka vychází z hypotézy, že za propadem strany stojí kombinace jak vnějších, tak vnitřních faktorů.

Jak je zmíněno výše, téma sociální demokracie v Německu je německými autory velmi dobře zpracováno. Při výběru literatury tak autorka vycházela výlučně z německy psaných zdrojů, neboť byla nabídka na české straně velmi limitována. Do výběru bylo nezbytné zahrnout autory z různých politických směrů, neboť se dá předpokládat, že se autoři blízcí SPD budou ve svých názorech od představitelů liberálních kruhů lišit. Autorka vycházela především z prací předních německých historiků a politologů. Uznávanou autoritou na poli historie je Edgar Wolfrum, spolupracovník Friedrich-

¹ V německém kontextu se pod tímto pojmem rozumí strana, jejíž členové a voliči se rekrutují ze všech vrstev společnosti.

Ebert-Stiftung, který se ve své knize *Rot-Grün an der Macht*² snaží bilancovat éru červeno-zelené koalice z let 1998-2005. Stejně tak je velmi přínosná rozsáhlá práce Heinricha Potthoffa a Susanne Miller s názvem *Kleine Geschichte der SPD*³ zabývající se dějinami SPD od roku 1848 až do 21. století. Na poli politologie nesmí zůstat opomenuto dílo Ulricha von Alemanna⁴, který se zabývá především rolí politických stran v Německu, a Oskara Niedermayera⁵, přednášejícího na FU Berlin, který se ve svém výzkumu koncentruje na volební analýzu. Velmi přínosné jsou práce Christopha Egleho, bilancující v samostatné knize každé volební období od roku 1998⁶, a disertace Matthiase Sachse *Sozialdemokratie im Wandel*.⁷ Jak Egle, tak Sachs jsou oba představiteli mladší generace německých politologů. V neposlední řadě pak stojí za zmínku kniha *Marktsozialdemokratie* ekonoma a sociologa Olivera Nachtweyho⁸ zabývající se transformací SPD. Prostor je v práci ponechán také předním německým médiím reflektujícím politickou scénu. Autorka se opírá především o *Der Spiegel*, *Die Zeit* a politologický časopis *Aus Politik und Zeitgeschichte* vydávaný *Bundeszentrale für politische Bildung*. Nedílnou součástí bibliografie tvoří také primární prameny jako stranické programy SPD nebo projevy a prohlášení jejích členů.

První kapitola práce je věnována vývoji sociální demokracie od jejího vzniku v roce 1863 až po vítězné spolkové volby 1998. Pro větší přehlednost je členěna do tří podkapitol – SPD před druhou světovou válkou a po ní, a vývoj strany po sjednocení Německa. Tato část je důležitá pro pochopení fungování SPD jako strany, neboť se již od samého počátku střetávají ve straně protichůdná stanoviska jejích dvou křídel – tradicionalistů a modernistů. Také je důležité, aby si čtenář uvědomil, že se v průběhu času mění cíle, kterých chce strana dosáhnout.

Druhá a třetí kapitola jsou věnovány dvěma funkčním obdobím kancléře Schrödera (1998 – 2005). Tyto dvě kapitoly jsou klíčové pro pochopení souvislostí,

² Edgar Wolfrum, *Rot-Grün an der Macht; Deutschland 1998 – 2005* (München: Beck, 2013).

³ Heinrich Potthoff a Susanne Miller, eds., *Kleine Geschichte der SPD: 1848 – 2002* (Bonn: Dietz, 2002).

⁴ Ulrich von Alemann, *Das Parteiensystem der Bundesrepublik Deutschland* (Bonn: Leske + Budrich, 2003).

⁵ Oskar Niedermayer, *Die Parteien nach der Bundestagswahl 2009* (Wiesbaden: Verl. für Sozialwiss., 2011).

⁶ Christoph Egle, *Das rot-grüne Projekt: eine Bilanz der Regierung Schröder, 1998-2002*. (Wiesbaden: Westdeutscher Verlag, 2003), Christoph Egle a Reimut Zohlnhöfer, eds., *Ende des rot-grünen Projektes: eine Bilanz der Regierung Schröder 2002-2005* (Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften, 2007), Christoph Egle a Reimut Zohlnhöfer, eds., *Die zweite Große Koalition. Eine Bilanz der Regierung Merkel 2005-2009* (Wiesbaden: Verl. für Sozialwiss., 2010).

⁷ Matthias Sachs, *Sozialdemokratie im Wandel: programmatische Neustrukturierungen im europäischen Vergleich* (Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften, 2011).

které předcházely aktuálnímu vývoji ve straně. Za Schröderovy vlády totiž dochází k programovému posunu strany ke středu ve snaze oslovit co největší množství voličů. V první části každé kapitoly je popsáno účinkování strany v koalici, načež navazuje část druhá věnující se situaci uvnitř strany.

Kapitola čtyři analyzuje vývoj strany v letech 2005 – 2009 a její působení ve velké koalici. První podkapitola je věnována Hamburskému programu schválenému v roce 2007. Druhá podkapitola pak nastiňuje cestu SPD k volbám 2009. Vzhledem k tomu, že strana dosáhla svého poválečného minima, je tato kapitola důležitá pro pochopení faktorů, které k tomu vedly.

Poslední kapitola je již stručně věnována volebnímu období 2009 – 2013, které strana strávila v opozici ve snaze překonat svou krizi. Tato kapitola slouží k doložení výše představené hypotézy.

⁸ Oliver Nachtwey, *Marktsozialdemokratie: die Transformation von SPD und Labour Party* (Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften, 2009).

1. Z historie SPD (1863 – 1990)

1.1 Předválečný vývoj (1863 – 1945)

Socialistické hnutí tvořilo společně s konzervativci, liberály a katolíky v 19. století základní pilíře německého stranického systému. Kromě několika roztržitých skupinek byli socialisté jedinou významnou antisystémovou stranou, jejímž cílem bylo realizovat odlišnou politiku a společenský model.⁹ Základními myšlenkami tohoto směru byly teze publikované v roce 1848 Karlem Marxem a Friedrichem Engelsem v Komunistickém manifestu s výzvou „Proletáři všech zemí, spojte se!“¹⁰, k jejímuž naplnění potřebovali němečtí dělníci ještě dalších třicet let.

Teprve v roce 1863 založil Ferdinand Lassalle v Lipsku Všeobecný německý dělnický spolek (*Allgemeiner Deutscher Arbeiterverein*), čímž učinil první krok k vytvoření jednotného socialistického hnutí na německém území. Ústředními požadavky spolku bylo zavedení všeobecného a rovného volebního práva a boj proti vykořisťování.¹¹ O tři roky později byla v Eisenachu Augustem Bebelem a Wilhelmem Liebknecchem založena Sociálnědemokratická dělnická strana (*Sozialdemokratische Arbeiterpartei*), která se silněji odvolávala na marxistické teorie, mj. požadovala zrušení třídní společnosti a kapitalismu.¹² Na rozdíl od občanských stran tedy sociální demokracie vznikla mimo parlament z dělnických politických organizací ve snaze překonat rozpor mezi kapitálem a prací.¹³ Pod vlivem vnějších podmínek se obě hnutí sjednotila v Gothě v roce 1875 v Socialistickou dělnickou stranu Německa (*Sozialistische Arbeiterpartei Deutschlands*), která nese od roku 1891 současný název Sociálnědemokratická strana Německa.¹⁴

Nová strana si dala za cíl usilovat všemi zákonnými prostředky o socialistickou společnost a o zrušení sociálních a politických nerovností.¹⁵ Tyto požadavky byly nicméně v rozporu s Bismarckovým systémem a vedly ke komplikovanému vztahu se státní mocí. Ministerský předseda Otto von Bismarck využil každé záminky jak SPD omezit a potlačit. V roce 1878 se po anarchistickém atentátu na císaře chopil příležitosti

⁹ von Alemann, *Das Parteiensystem der Bundesrepublik Deutschland*, 29–30.

¹⁰ orig.: „Proletarier aller Länder, vereinigt euch!“, text Komunistického manifestu k nahlédnutí: <http://www.marxists.org/deutsch/archiv/marx-engels/1848/manifest/> (ověřeno 5. července 2013).

¹¹ Oficiální webové stránky SPD: http://www.spd.de/partei/Geschichte/Soziales_Deutschland/ (staženo 8. dubna 2013).

¹² Potthoff a Miller, eds., *Kleine Geschichte der SPD*, 461.

¹³ Nachtwey, *Marktsozialdemokratie*, 45.

¹⁴ srov. von Alemann, *Das Parteiensystem der Bundesrepublik Deutschland*, 30; Nachtwey, *Marktsozialdemokratie*, 52.

a vydal tzv. Zákon proti socialistům (*Sozialistengesetz*), na jehož základě byla strana i odborové spolky do roku 1890 zakázány.¹⁶

Působení v ilegalitě stranu stmelilo. Po obnovení oficiální činnosti následoval rychlý růst jejích preferencí, který dosáhnul vrcholu v roce 1912, kdy obdržela 34,8 % hlasů. Zároveň rostl počet členů strany – v roce 1913 jich byl víc než jeden milion.¹⁷ Svými rozměry se tak SPD řadila mezi jednu z nejvýznamnějších sociálnědemokratických stran Evropy a sloužila jako referenční bod ostatním sociálně demokratickým stranám.¹⁸

Vnitřně ale byla strana stále nejednotná a dělila se na dvě křídla: na umírněnější Lasallové následovníky na jedné straně a radikální marxisty kolem Rosy Luxemburgové a Augusta Bebela na straně druhé. První stranický program schválený v Erfurtu v roce 1891 byl kompromisem mezi oběma křídly, postupem času však reformisté kolem Friedricha Eberta a Eduarda Bernsteina získávali převahu.¹⁹ Konflikt vyústil v srpnu 1914, kdy nespokojené levicové křídlo založilo Spartakusbund, ze kterého roku 1918 vznikla *Komunistická strana Německa* (dále KPD).²⁰

Politika strany se na počátku 20. století pragmatizovala a SPD se snažila oslovit voliče i mimo dělnickou třídu. V Heidelberském programu z roku 1925 se sice strana stále hlásila k marxistickým tradicím, v její reálné politice se ale již neobjevovaly – právě naopak: SPD plně podporovala republikánské zřízení a respektovala kapitalistickou ekonomiku, která generovala státu příjmy umožňující chránit zájmy dělnické třídy.²¹

Po nástupu Adolfa Hitlera k moci hlasovala pouze SPD proti Zmocňovacímu zákonu (*Ermächtigungsgesetz*) z března 1933, který umožňoval Hitlerovu úplnou nadvládu. O několik měsíců později byla SPD, stejně jako ostatní politické strany, zakázána.

¹⁵ Potthoff a Miller, eds., *Kleine Geschichte der SPD*, 462.

¹⁶ Oficiální webové stránky SPD: http://www.spd.de/partei/Geschichte/Soziales_Deutschland/ (staženo 8. dubna 2013).

¹⁷ Bernd Faulenbach, *Geschichte der SPD. Von den Anfängen bis zur Gegenwart* (München: Beck, 2012), 22.

¹⁸ Nachtwey, *Marktsozialdemokratie*, 47.

¹⁹ *Ibid.*, 52–54.

²⁰ Von Alemann, *Das Parteiensystem der Bundesrepublik Deutschland*, 32–36.

²¹ Nachtwey, *Marktsozialdemokratie*, 57–59, 68.

1.2 Poválečný vývoj (1945 – 1990)

Po druhé světové válce byla SPD první stranou, která se dokázala zorganizovat v celém Německu. Již v roce 1945 otevřel Kurt Schumacher v Hannoveru provizorní centrálu a stal se zároveň prvním poválečným předsedou SPD. Programově strana navázala na své předválečné tradice: stále zůstávala věrná myšlence socialismu, svým vnímáním demokracie se ale zásadně odlišovala od komunistů. Organizačně byla rychle početně nejsilnější stranou, na konci roku 1947 měla přes 800 000 členů, ve volebních výsledcích nicméně zaostávala za nově vzniklou Křesťanskodemokratickou unií (dále CDU). V sovětské okupační zóně (později Německé demokratické republice) se SPD musela v dubnu 1946 sjednotit s KPD a byla nakonec zcela potlačena.²²

Schumacher držel stranu při marxistických tradicích, byl si však vědom faktu, že chce-li být SPD legitimní většinovou stranou, musí získat voliče střední vrstvy. Tento záměr se za jeho života nevydařil a SPD zůstávala na spolkové úrovni relativně izolovaná.²³ Teprve řada volebních porážek probudila ve straně nové impulzy a ke slovu se dostali modernisté jako Carlo Schmid, Willi Eichler nebo Karl Schiller. Právě Schiller začal po smrti Schumachera v roce 1952 bojovat ve straně za v té době moderní keynesiánské teorie.²⁴ Rozhodujícím momentem se stala porážka strany ve spolkových volbách v roce 1957, kdy CDU pod vedením Konrada Adenauera obdržela nadpoloviční většinu hlasů. Reakcí SPD bylo schválení nového stranického programu, který doposud představuje jeden z milníků v historii strany.

Tzv. Godesberský program, přijatý na stranickém sjezdu v Bad Godesbergu v roce 1959, představuje nepochybně jednu z příčin rostoucího úspěchu SPD během 60. let. Na vytváření programu se podílelo mnoho osobností. Zásahu na vzniku nové image strany měl beze sporu Heinrich Deist, který formuloval tři základní hodnoty SPD platné dodnes: Svoboda, spravedlnost a solidarita (*Freiheit, Gerechtigkeit und Solidarität*).²⁵ Strana se v programu hlásí k odkazu dělnického hnutí, nicméně jejím novým posláním je zajistit svobodu a spravedlnost pro všechny. SPD tedy odložila nálepku dělnické

²² Von Alemann, *Das Parteiensystem der Bundesrepublik Deutschland*, 46–48.

²³ Faulenbach, *Geschichte der SPD*, 70–75.

²⁴ Ekonomický koncept Johna Keynese staví na myšlence, že efektivní poptávka určuje nabídku. Základním funkčním mechanismem je schopnost státu určovat objemy investic skrz peněžní a fiskální politiku. Tento koncept převažoval ve světovém hospodářství až do 70. let, kdy se s nastupující globalizací a liberalizací trhů začala snižovat role národních států.

²⁵ Nachtwey, *Marktsozialdemokratie*, 141–142.

strany (*Arbeiterpartei*) a přijala novou identitu strany lidové (*Volkspartei*).²⁶ Oficiálně strana následuje tzv. demokratický socialismus a vymezuje se vůči komunismu. V kapitole věnující se hospodářskému vývoji SPD podporuje prosazování plné zaměstnanosti a zvyšování blahobytu a produktivity za pomoci daňové a finanční politiky státu, který je chápán jako regulátor volného trhu. Poprvé je oficiálně uznáno soukromé vlastnictví, přičemž je státní vlastnictví vnímáno jako legitimní forma kontroly. V Godesberském programu je poprvé zakotvena ústřední teze německých sociálních demokratů: Tolik soutěže kolik je možno, tolik plánování kolik je nutno.²⁷

První šanci k uskutečnění svých cílů dostala SPD v roce 1966, když poprvé v poválečném období vstoupila do vlády, a to ve velké koalici s CDU/CSU²⁸. Ministrem hospodářství se stal již zmiňovaný Karl Schiller, který v duchu keynesiánské tradice formuloval tzv. Zákon na podporu stability a růstu hospodářství²⁹ schválený v roce 1967. Byl tak vytvořen nový hospodářsko-politický instrument, který státu umožňoval převzít odpovědnost za vývoj hospodářství a za dosažení cílů tzv. magického čtyřúhelníku³⁰. I s jeho pomocí se velké koalici úspěšně podařilo překonat první velkou hospodářskou krizi od konce války.

Po předčasných volbách v roce 1969 vznikla sociálně-liberální koalice ve spolupráci SPD a FDP³¹ a začala zlatá éra SPD v čele s kancléřem Willy Brandtem a jeho štědrá sociální politikou. Zavedena byla v této době např. podpora vzdělávání žáků a studentů (tzv. BAFöG), novelizován zákon o spolurozhodování v podnicích, reformován zákon o rentách nebo zaveden jednotný sociální zákoník.³² Také Brandtova vstřícná politika vůči východnímu bloku (*Ostpolitik*) s krédem „Změna sblížením“ (*Wandel durch Annäherung*) vešla do dějin. Ve spolkových volbách v roce 1972 obdrželi sociální demokraté rekordních 45,8 % hlasů, čímž poprvé předstihli i CDU. Počet členů SPD v této době opět překročil jeden milion.³³

²⁶ Viz. *Godesberský program SPD, Godesberger Grundsatzprogramm der Sozialdemokratischen Partei Deutschland (Bad Godesberg, 1959)*, <http://www.spd.de/partei/grundsatzprogramm/> (staženo 3. července 2013), 19.

²⁷ *Wettbewerb so weit wie möglich, Planung so weit wie nötig.*, *ibid.*, 8–10.

²⁸ CSU (Christlich-Soziale Union) – bavorská odnož CDU (CDU/CSU bývají společně nazývány stranami Unie)

²⁹ oficiální název: *Gesetz zur Förderung der Stabilität und des Wachstums der Wirtschaft*

³⁰ stabilita cenové hladiny, vysoký stupeň zaměstnanosti, přiměřený hospodářský růst a vyrovnaná platební bilance zahraničního obchodu, srov. Nachtwey, *Marktsozialdemokratie*, 144.

³¹ *Freie Demokratische Partei* (Svobodná demokratická strana)

³² „Sozialliberale Koalition und innere Reformen“, Bundeszentrale für politische Bildung, <http://www.bpb.de/izpb/10109/sozialliberale-koalition-und-innere-reformen?p=all> (staženo 14. května 2014).

³³ Viz. Von Alemann, *Das Parteiensystem der Bundesrepublik Deutschland*, 52–61.

Triumf však trval pouze do roku 1974. Štědrá sociální politika byla nastavena na velký hospodářský růst. S nastupující recesí rostly státní výdaje rychleji než příjmy, keynesiánská politika se tak dostala pod tlak a odbory byly tlačeny masivními stávkami. Brandtův nástupce na postu kancléře Helmut Schmidt byl nucen od roku 1975 konsolidovat státní rozpočet a rozsah sociálního státu byl opět snižován. Modernizační změny a Schmidtova politika škrťů v oblastech, které byly pro SPD klíčové (jako rodina a nezaměstnaní), vedly k rozporům uvnitř strany. Zároveň se prohlubovala krize mezi koaličními partnery ohledně hospodářské, sociální a finanční politiky.³⁴ Na podzim 1982 byla vládě vyslovena nedůvěra a Schmidt byl po předčasných volbách vystřídán Helmutem Kohlem z CDU. Tak se SPD po 16 letech dostala opět do opozice, kde zůstala až do roku 1998.

1.2.1 Cesta k Berlínskému programu

V 80. letech se ve straně začala prosazovat tzv. generace vnuků Willyho Brandta (*Brandt-Enkel*), jmenovitě Björn Engholm, Rudolf Scharping, Oskar Lafontaine nebo Gerhard Schröder. V souvislosti s civilizačním pokrokem byly tematizovány otázky nových technologií (např. atomová energie) a ekologie. Strana Zelených (*Die Grünen*), založená v roce 1980, představovala pro SPD konkurenci v levicové části spektra a přitahovala její zklamané voliče.³⁵ Bylo zřejmé, že je nutné vypracovat nový stranický program reagující na aktuální výzvy.

V roce 1984 byla hodnotovou komisí SPD vypracována zpráva „Godesberg dnes“ (*Godesberg heute*), která přiznává, že ekonomické cíle a prostředky přijaté v Godesberském programu jsou dlouhodobě neudržitelné, a že je potřeba najít novou cestu.³⁶ Mylnost ideje „hospodářství bez krize“ přiznal ve svém projevu k 25. výročí Godesberského programu v listopadu 1984 i tehdejší předseda SPD Brandt.³⁷ Podkladem pro nový program se stal tzv. Irseerský návrh (*Irseer Entwurf*) uveřejněný v roce 1986. Finální podoba programu byla definitivně schválena v prosinci 1989 na sjezdu v Berlíně.

³⁴ Von Alemann, *Das Parteiensystem der Bundesrepublik Deutschland*, 62–63.

³⁵ „20.12.1989: Berliner Grundsatzprogramm verabschiedet“, Friedrich-Ebert-Stiftung, http://www.fes.de/archiv/adsd_neu/inhalt/stichwort/berliner-programm.htm (staženo 16. května 2014).

³⁶ Zpráva Godesberg dnes, *Godesberg heute* (Bonn: Vorstand der SPD, 1984), http://library.fes.de/cgibin/populo/prodok.pl?t_dirlink=x&modus=&f_IDR=00548 (staženo 12. července 2013).

³⁷ Viz. Willy Brandt, „25 Jahre nach Godesberg“, 12. listopadu 1984 (Bonn: Vorstand der SPD, 1984), <http://library.fes.de/prodok/fc85-00466.pdf> (staženo 6. května 2014).

Svým jádrem navazuje Berlínský program na Godesberský. Centrálními ideami zůstávají svoboda, spravedlnost a solidarita a model demokratického socialismu.³⁸ Za největší výzvu budoucnosti je považována globalizace, která zmenšuje prostor k jednání národním vládám a koncentruje hospodářskou moc v rukou nadnárodních korporací. Společnost se individualizuje a díky zdokonalování výroby dochází k nárůstu nezaměstnanosti. Jednu z cest, jak tomuto vývoji čelit, představuje Evropské společenství (SPD dokonce následuje myšlenku Spojených států evropských), které zároveň přispěje k udržení světového míru.³⁹ V hospodářské oblasti strana nepřichází s novým konceptem a stále se drží hesla: Tolik soutěže kolik je možno, tolik plánování kolik je nutno. Rámcové podmínky hospodářství mají být stále určeny státním plánováním. Nově se nicméně objevuje požadavek na ekologicky odpovědné hospodářství a ekologickou obnovu.⁴⁰

Oproti Godesberskému programu o dvaceti stranách, je rozsah Berlínského programu téměř třikrát takový, jeho význam je nicméně sporný. Tehdejší předseda SPD a předseda programové komise Hans-Jochen Vogel později přiznal, že měl v té době dojem, jako by to bylo v rozporu se stranickými zásadami číst vlastní program: „A když nějaký řečník opravdu někdy z programu citoval, zpravidla to vyvolalo u posluchačů údiv, že něco takového vůbec existuje...“⁴¹ Podle Heinricha Potthofa byl program příliš teoretický a vzdálený požadavkům reálné politiky.⁴² Podle Nachtweyho nebyl produktem ucelené stranické debaty, spíš pouze smíchal dohromady všechna stanoviska.⁴³

Voličská podpora SPD od roku 1980 stabilně klesala, až dosáhla svého minima v roce 1990, kdy strana získala ve spolkových volbách 33,5 %. Výsledku nepomohlo ani sloučení s východoněmeckou SPD, která byla znovu ustanovena v říjnu 1989.

1.3 SPD po sjednocení Německa (1990 – 1998)

Znovusjednocení Německa v říjnu 1990 zastihlo sociální demokraty nepřipravené a definitivně zprostito Berlínský program významu. Následný spis

³⁸ Srov. Berlínský program SPD, *Berliner Grundsatzprogramm der Sozialdemokratischen Partei Deutschlands* (Berlin, 1989), <http://www.spd.de/partei/grundsatzprogramm/> (staženo 5. července 2013), 8, 12.

³⁹ Ibid., 14–16.

⁴⁰ Srov. ibid., 39–42, 44–45.

⁴¹ Hans-Jochen Vogel, „Ein Programm als Geheimpapier?“, *Sozialdemokratischer Pressedienst*, č. 240 (15. prosince 1994), 1–3.

⁴² Potthoff a Miller, eds., *Kleine Geschichte der SPD*, 324.

⁴³ Nachtwey, *Marktsozialdemokratie*, 211.

Německo jako úloha (*Deutschland als Aufgabe*), přijatý hodnotovou komisí v květnu 1991, pouze rozšířil platnost Berlínského programu na celé Německo. Program samotný byl revidován až v roce 1998, což dokazuje Sachsovu teorii, že se 90. léta vyznačují v SPD programovou prázdnotou⁴⁴ a představují základ pro pozdější problémy.

Na stranickém sjezdu v Brémách v roce 1991 byl předsedou SPD zvolen premiér Šlesvicka-Holštýnska Björn Engholm, který byl představitelem mladší generace politiků a populární u veřejnosti. Po deprimujících výsledcích ve spolkových volbách 1990 bylo nutné napravit straně reputaci a dosáhnout alespoň dílčího volebního úspěchu. Pro členy a příznivce SPD nebylo snadné najít opěrný bod, zvláště poté, co v říjnu 1992 zemřel čestný předseda SPD Willy Brandt. Mnoho sociálních demokratů v tom spatřovalo konec jedné epochy.⁴⁵

Pod Engholmovým vedením byly provedeny organizační změny a představena nová hospodářská image strany. Hlavní roli měla hrát inovace a technologie budoucnosti, v hesenských volbách však voliči tento kurs nepodpořili a SPD ztratila 8 %. Definitivní konec kariéry znamenala pro Engholma Barschelova aféra na jaře 1993.⁴⁶ Jeho nástupcem byl na sjezdu ve Wiesbadenu zvolen nepříliš charismatický Rudolf Scharping, který zaměřil pozornost SPD na rostoucí nezaměstnanost v Německu. Strana vsadila volební kampaň před spolkovými volbami 1994 na sociální jistoty. Oproti roku 1990 si sice polepšila o téměř tři procenta, v očích občanů však stále měla deficit ve finanční a hospodářské politice.⁴⁷ Stávající křesťansko-liberální koalice si tak udržela většinu.

Na počátku 90. let se nicméně všechny politické strany potýkaly s frustrací voličů. Stejně jako klesal počet členů stran, klesala i volební účast. Především mladí lidé neměli o politiku zájem. Propast mezi stranami a společností se zvětšovala, důvěra obyvatel ve strany rapidně klesala.⁴⁸ Stranická elita SPD byla v této době tvořena pouze generací „vnuků Willyho Brandta“, kteří mezi sebou vzájemně bojovali, čímž oslabovali stranu i její instituce zevnitř. Problémy byly pouze odsouvány do pozadí a inovace nepřicházely. Přelom nastal na sjezdu v Mannheimu v roce 1995, kdy byl

⁴⁴ Sachs, *Sozialdemokratie im Wandel*, 118–119.

⁴⁵ Potthoff a Miller, eds., *Kleine Geschichte der SPD*, 350–361.

⁴⁶ Uwe Barschel (CDU) byl protivníkem Engholma ve Šlesvicku-Holštýnsku. Kvůli nekalým předvolebním praktikám musel úřad premiéra opustit, o devět dní později byl nalezen mrtvý. Ohledně smrti se objevila řada konspiračních teorií. Před vyšetřovacím výborem zřízeným 1987 Engholm křivě přísahal, což přiznal až v roce 1993.

⁴⁷ Potthoff a Miller, eds., *Kleine Geschichte der SPD*, 362–366.

⁴⁸ Franz Walter, *Im Herbst der Volksparteien? Eine kleine Geschichte von Aufstieg und Rückgang politischer Massenintegration* (Bielefeld: Transcript, 2009), 10.

Scharping odvolán z funkce předsedy a vystřídán Oskarem Lafontainem, který konečně dokázal mezi sociální demokraty navrátit řád. Podle Franze Waltera neměl od dob Brandta nikdo takovou autoritu jako on.⁴⁹ Díky jeho předsednictví si nyní navenek jednotná SPD polepšila o 6 %, na rozdíl od CDU, jejíž podpora klesala. Lafontaine dokázal vybudovat silné prezídium a začal více angažovat předsedy zemských vlád. Proto bývá rok 1996 považován v historii SPD za konsolidační.⁵⁰

Poslední stranický konflikt probíhal na ose Lafontaine – Schröder. Ministerský předseda Dolního Saska Gerhard Schröder neměl se svou moderní politikou velkou podporu uvnitř strany, většina by raději viděla v případném kancléřském křesle Lafontaine. Co se ale popularity mezi voliči týče, byl to Schröder, který lídra CDU Helmuta Kohla dlouhodobě předčil. Konečné rozhodnutí padlo u sociálních demokratů až v březnu 1998, po volbách v Dolním Sasku. SPD zde pod Schröderovým vedením získala 47,9 % hlasů, tedy absolutní většinu. Pokud chtěla vyhrát i spolkové volby, potřebovala oslovit široké spektrum voličů. V tomto ohledu se Schröder jevil jako vhodnější kandidát a byl tak bez odkladů nominován.⁵¹

1.3.1 Volební kampaň a spolkové volby 1998

Volební kampaň a volební výsledek zařadily spolkové volby z 27. září 1998 k přelomovým. Volební výsledek 40,9 % nebyl pro SPD rekordní, rekordní byl její náskok 5,8 % před CDU, navíc v poměrech, kdy si hlasy dělilo celkem pět politických subjektů a dva z nich, Zelení a PDS⁵², konkurovaly SPD ve středo-levicové části volebního spektra. Poprvé v historii spolkové republiky byla vláda kompletně odvolena z funkce: strany dosavadní koalice (CDU/CSU a FDP) zamířily do opozice a opoziční SPD a Zelení zamířili do vlády. Zde je na místě zanalyzovat nejdůležitější faktory, které k tomu přispěly.

Prvním důležitým faktorem byl management kampaně. K 1. říjnu 1997 byla poprvé v historii strany zřízena externí volební centrála s názvem „Kampa 98“. Očekávalo se, že externí management zvýší účinnost kampaně díky rychlým a precizním rozhodovacím procesům, a že bude oproštěn od politických vlivů ve straně. Kampa 98 zahrnovala jak straníky a pracovníky reklamních agentur, tak poradce ze soukromé a akademické sféry. V jejím čele stanul populární šéf správního aparátu Franz

⁴⁹ Walter, *Im Herbst der Volksparteien?*, 79–82.

⁵⁰ Potthoff a Miller, eds., *Kleine Geschichte der SPD*, 366–377.

⁵¹ Srov. „Wir brauchen starke Nerven“, *Der Spiegel*, č. 15 (7. dubna 1997): 22–25.

Müntefering, který se inspiroval úspěšnými kampaněmi Billa Clintona nebo Tonyho Blaira.⁵³

Dalším významným faktorem byla krize v CDU, která se vyznačovala chybějící shodou. Ve straně nepanoval konsenzus o strategiích kampaně, dá se říct, že se Kohl izoloval od zbytku strany a vedl svůj vlastní boj. V SPD byly nesrovnalosti mezi Schröderem a Lafontainem stejně velké jako ty v CDU, ale Lafontainovi se podařilo díky své autoritě semknout řady. Tento smír představoval důležitý předpoklad pro účinnou práci managementu. Voličům bylo vsugerováno, že volit Schrödera znamená volit moderně.⁵⁴ Mottem volebního programu SPD bylo heslo: „Práce, inovace a spravedlnost“ (*Arbeit, Innovation und Gerechtigkeit*), jež mělo cílit na široký okruh voličů. Téma sociální spravedlnosti ztělesněné Lafontainem mělo oslovit především kmenové a frustrované voliče SPD, heslo inovace zaštitěné Schröderem bylo zaměřeno na nové voliče ze středu a z občanského tábora.⁵⁵

A konečně se dá hovořit i o vyčerpaném potenciálu kancléře Kohla, který neměl po 16 letech ve funkci voličům co nového nabídnout a jeho „kancléřský bonus“ (*Kanzlerbonus*) již nenacházel odezvu.⁵⁶

Po dlouhé době se SPD v předvolebním souboji podařilo oslovit voliče z celého středo-levicového spektra, aniž by v některé ze skupin výrazně ztratila. Podle Wolfruma byla předvolební kampaň 1998 nejmodernější a nejefektivnější v dějinách republiky.⁵⁷ S vysokým počtem získaných hlasů se ale zároveň pojila vysoká očekávání, která novou vládu postavila před velký tlak ze strany voličů i médií. Na jedné straně bylo volební heslo „Inovace a Spravedlnost“ geniální v tom, že oslovilo hodně voličů, na straně druhé ale zřetelně poukazovalo na vnitřní rozpolcenost strany, v níž stále nebyl zažehnán konflikt mezi tradicionalisty a modernisty. SPD nebyla vnitřně nikdy zcela jednotnou stranou a i teď ležely představy jednotlivých křídel o budoucím směřování koalice daleko od sebe.⁵⁸

⁵² *Partei des demokratischen Sozialismus* – Strana demokratického socialismu, která bývá považována za nástupnickou stranu KPD.

⁵³ Volker Hetterich, *Von Adenauer zu Schröder: der Kampf um Stimmen: eine Längsschnittanalyse der Wahlkampagnen von CDU und SPD bei den Bundestagswahlen 1949-1998* (Opladen: Leske + Budrich, 2000), 182–389.

⁵⁴ Srov. *ibid.*, 387–395.

⁵⁵ Walter, *Im Herbst der Volksparteien?*, 81–84.

⁵⁶ Potthoff a Miller, eds., *Kleine Geschichte der SPD*, 379.

⁵⁷ Wolfrum, *Rot-Grün an der Macht*, 55.

⁵⁸ *Ibid.*, 60.

2. 1998 – 2002: Rudo – zelená koalice⁵⁹

Jak píše Christoph Egle, byl volební výsledek spíše šťastnou shodou okolností než posunutím politických os. Z předvolebních průzkumů vyplývá, že si voliči přáli odvolání nejvyšších politických špiček v čele s kancléřem Kohlem, ale ne změnu politiky. Jen jedna čtvrtina dotázaných upřednostňovala červeno-zelenou koalici, která nakonec vznikla.⁶⁰ Schröder již před volbami naznačil, že koalice s CDU/CSU není pro SPD „strategickou možností“⁶¹, ačkoliv se program SPD shodoval spíše s CDU a prioritní témata Zelených jako ochrana životního prostředí a antimilitarismus patřila u SPD k okrajovým.⁶²

Koaliční jednání probíhala rychle a věcně. Jejich tón udával především Lafontaine, zatímco Schröder se držel v pozadí. Nová koalice přislíbila především znovunastolení sociální symetrie a daňovou reformu, která měla podle Lafountainových představ podpořit nízko příjmové skupiny.⁶³ Dalšími důležitými body bylo snížení počtu nezaměstnaných, sanace veřejných financí a zajištění silného sociálního státu založeném na solidární společnosti. Jednotlivými body své agendy přispěli i Zelení, konkrétně se jednalo o odstoupení od jádra, zavedení ekologické daně nebo úpravu zákona o státním občanství. SPD obsadila jako větší koaliční partner jedenáct spolkových ministerstev a Zelení tři.⁶⁴

V prvních sto dnech určoval směřování koalice především Lafontaine jako ministr financí. V této fázi však podpora vlády rychle klesala. Po 16 letech v opozici bylo těžké převzít vládní zodpovědnost, vláda se nacházela v koncepčním vakuu a neměla představu, jak vyřešit problém s nízkou zaměstnaností a zdravotní a důchodovou politikou.⁶⁵ Typickým znakem tohoto období je podle Wolfruma „cik cak kurs“: bylo

⁵⁹ Pro označení politických stran se v Německu často používají jejich barvy (zelená jako symbol Zelených a červená jako symbol SPD, v českém kontextu však překládána jako rudá).

⁶⁰ Egle, *Das rot-grüne Projekt*, 14–15.

⁶¹ Klaus J. Schwehn, „Schröder nominiert - Kohl kämpferisch“, *Der Tagesspiegel* (2. března 1998), <http://www.tagesspiegel.de/politik/schroeder-nominiert-kohl-kaempferisch/32018.html> (staženo 18. 5. 2014).

⁶² Egle, *Das rot-grüne Projekt*, 12.

⁶³ Ulrich von Alemann, „Der Wahlsieg der SPD von 1998: Politische Achsenverschiebung oder glücklicher Ausreißer?“, in *Die Parteien nach der Wahl 1998*, ed. Oskar Niedermayer, et al. (Opladen: Leske + Budrich, 1999), 16.

⁶⁴ Srov. Koaliční smlouva 1998 – 2002, „Aufbruch und Erneuerung – Deutschlands Weg ins 21. Jahrhundert.“, *Koalitionsvereinbarung zwischen SPD und Bündnis 90/Die Grünen* (Bonn, 20. října 1998), 2–7, 14, 31, 41–42.

⁶⁵ Egle, *Das rot-grüne Projekt*, 15–17.

schváleno velké množství zákonů, které musely být vzápětí kvůli chybám novelizovány nebo přepracovány.⁶⁶

Vinu na nevydařeném startu měl nepochybně neutuchající konflikt mezi Lafontainem a Schröderem. Jejich účelové spojenectví se po volbách rozpadlo a Lafontaine, který stále zůstal v čele SPD, se snažil vytvořit na ministerstvu financí protipól kancléřskému úřadu.⁶⁷ Jeho politika nesla jasný sociálnědemokratický rukopis. Kvůli vyšším sociálním dávkám počítal se zvýšenými výdaji z rozpočtu a plánoval větší zatížení podniků, čímž si vysloužil nálepkou „postrach hospodářství“.⁶⁸ Schröder, který zastával názor, že již neexistuje žádná levicová ani pravicová hospodářská politika, nýbrž jenom moderní nebo nemoderní, se v ekonomických a sociálních otázkách s Lafontainem naprosto rozcházel.⁶⁹ Nečekané rozuzlení nastalo v březnu 1999, když se Lafontaine vzdal všech svých funkcí. O důvodech s nikým nekomunikoval, o několik měsíců později vydal knihu s názvem „Das Herz schlägt links“ (Srdce bije nalevo), čímž se potvrzuje stanovisko, že nesouhlasil se Schröderovými modernistickými tendencemi a panujícím stranickým dualismem.⁷⁰

Po několika měsících se tak Schröder konečně stal nejmocnějším mužem v SPD. V dubnu byl na stranickém sjezdu tří čtvrtěční většinou hlasů schválen v pozici předsedy strany, čímž byla cesta k uskutečnění plánované modernizace volná. Problémy, před kterými strana stála, ale měly svůj počátek v uplynulých dvaceti letech.

2.1 Programová debata uvnitř SPD

Od 70. let 20. století se začínaly objevovat první trhliny v hospodářské politice založené na keynesiánské teorii. S nastupující globalizací musely jednotlivé vlády reagovat na světové trhy – snížit daně, redukovat náklady vynaložené na práci a lákat investory. Tím docházelo ke krácení prostředků, které mohly být přerozděleny v rámci sociálního státu.⁷¹ Sociální demokracie, které byly do té doby díky keynesiánskému modelu na poli ekonomiky úspěšné, se nyní musely začít přizpůsobovat prosazujícím se neoliberálním teoriím, podle kterých má docházet k redukování sociálního státu,

⁶⁶ Wolfrum, *Rot-Grün an der Macht*, 61.

⁶⁷ Potthoff a Miller, eds., *Kleine Geschichte der SPD*, 385–387.

⁶⁸ Jürgen Hogrefe, et al., eds., „Freie Hand für den Kanzler“, *Der Spiegel*, č. 11 (15. března 1999), <http://www.spiegel.de/spiegel/print/d-10208952.html> (staženo 19. 5. 2014).

⁶⁹ Gerhard Schröder, „Gegen den Luxus der Langsamkeit“, *Der Spiegel*, č. 21 (19. května 1997), <http://www.spiegel.de/spiegel/print/d-8716668.html> (staženo 27. dubna 2014).

⁷⁰ Srov. „Lafontaine: Das Herz schlägt links, das Buch schlägt ein“, *Spiegel online* (11. října 1999), <http://www.spiegel.de/politik/deutschland/lafontaine-das-herz-schlaegt-links-das-buch-schlaegt-ein-a-46229.html> (staženo 30. dubna 2014).

státních prostředků a zdrojů, a podnikatelé mají být osvobozeni od státního plánování.⁷² Takto formulované požadavky byly nicméně v přímém rozporu se sociálně demokratickou programatikou a proto se od 70. let v souvislosti s tímto konfliktem začaly objevovat teorie o zániku sociální demokracie. Jedním z nejznámějších příkladů je teze německého liberálního sociologa Ralfa Dahrendorfa z roku 1983 o „konci sociálnědemokratického století“. Podle Dahrendorfa sociální demokracie splnila svou politickou a společenskou úlohu a nyní jí chybí konsekventní programová základna⁷³, což je argument společný všem kritikům sociální demokracie.⁷⁴ Naopak její podporovatelé, jako např. dánský sociolog Gosta Esping-Andersen nebo americký politolog Herbert Kitschelt, se shodují na tom, že se musí sociální demokracie pouze přizpůsobit vnějším podmínkám, jako to v minulosti několikrát učinila.⁷⁵

Receptem na přizpůsobení se a kompromisem mezi zastaralým keynesiánským modelem a moderním neoliberalismem se v 90. letech měla stát tzv. třetí cesta⁷⁶, ve které příznivci sociální demokracie viděli možnost, jak úspěšně bojovat proti globalizaci a přitom nespustit ze zřetele principy solidarity a spravedlnosti.⁷⁷

Za její ideový základ bývá považována práce britského sociologa Anthonyho Giddense „Třetí cesta: obnova sociální demokracie“ (*The Third Way: The Renewal of Social Democracy*) z roku 1998. Giddens, který působil jako poradce britského premiéra Tonyho Blaira, shrnul po úspěchu labouristů ve volbách 1997 v této knize své teze. Podle Nachtweyho probíhal reformní proces sociálních demokratů v Británii již od 80. let, takže Giddensova publikace pouze popisuje započatý proces a nevytváří jeho základ.⁷⁸ Ať tak či tak, faktem zůstává, že Giddens viděl ve „třetí cestě“ budoucnost sociální demokracie.

Ústředním paradigmatem je redefinice dosavadního chápání základních sociálnědemokratických hodnot – svoboda, spravedlnost a solidarita. Klíčovým bodem nadále zůstává spravedlnost, nicméně se podle Giddense ukázalo, že je dosažení

⁷¹ Sachs, *Sozialdemokratie im Wandel*, 73.

⁷² *Ibid.*, 176.

⁷³ Srov. „Vor einem sozialliberalen Zeitalter?“, *Der Spiegel*, č. 12 (21. března 1983), <http://www.spiegel.de/spiegel/print/d-14021261.html> (staženo 30. dubna 2014).

⁷⁴ Sachs, *Sozialdemokratie im Wandel*, 75.

⁷⁵ *Ibid.*, 82–84.

⁷⁶ Podle Nachtweyho je pojem „třetí cesta“ nejednoznačný, neboť se v poválečné době sama sociální demokracie chápala jako třetí cesta mezi komunismem a kapitalismem, místo toho používá termín „tržní sociální demokracie“ (*Marktsozialdemokratie*). V německém kontextu se namísto „třetí cesty“ hovoří o „novém středu“ (*Neue Mitte*), viz. Nachtwey, *Marktsozialdemokratie*, 10.

⁷⁷ Wolfrum, *Rot-Grün an der Macht*, 139–140.

⁷⁸ Nachtwey, *Marktsozialdemokratie*, 183–184.

spravedlnosti skrz státní přerozdělování možné jenom do určité míry. V souvislosti se stále rostoucím významem osobní svobody a zodpovědnosti tak musí modernizovaná sociální demokracie hledat prostředky, jak spravedlnosti docílit a přitom neomezovat individualitu každodenního života jedince. Struktura společnosti se proměnila, převážná část obyvatel jsou zaměstnanci třetího sektoru, ze kterého se rekrutuje značná část voličů středo-levicových stran. Ve světě, který nemá žádný paralelní koncept ke kapitalismu, je základní potřebou státu kapitál, závisující na hospodářském úspěchu.⁷⁹

Právě britští sociální demokraté se stali Schröderovi vzorem. Společně se šéfem svého úřadu Bodo Hombachem se pravidelně scházeli s předními sociálními demokraty z USA a z Evropy a vypracovávali nový strategický plán.⁸⁰ V červnu 1999 uveřejnil Schröder společně s Blairem na tiskové konferenci v Londýně výsledek jejich práce, dokument s názvem „Cesta vpřed pro evropské sociální demokraty“ (*Der Weg nach vorne für Europas Sozialdemokraten*), známý pod zkratkou Schröder-Blair-Papier (dále SBP). Jak se dalo očekávat, nesl SBP výrazný rukopis „třetí cesty“.

Podle tezí formulovaných v SBP musí politika vylepšovat funkce trhů, ale nesmí jim překážet. Představa, že stát může eliminovat selhání trhu, je mylná a vede pouze k rozšiřování byrokratického aparátu a omezování svobody podnikání. Stát se nesmí řídit heslem „čím víc, tím líp“, ale musí vydávat a používat státní výdaje efektivně. Sociální demokracie se již nesmí vázat na rovnost ve výsledku, ale na rovnost příležitostí. Sociální spravedlnost již nemá být dosažena státním přerozdělováním, ale chápe se jako rovnost přístupu k trhu práce a ke vzdělání. Je proto nutné zvětšit flexibilitu pracovníků na trhu a ulehčit jim nástup na pracovní trh díky pracovním místům na částečný úvazek. Zároveň je nezbytné provést daňovou reformu, která nebude zatěžovat podniky a domácnosti, reformu zdravotnictví a důchodového pojištění. Přejít ke společnosti služeb bude znamenat přínos pro hospodářství jako celek, je proto žádoucí, aby se společnost těmto změnám poddala. Role státu má být pouze aktivizující⁸¹, občan by měl znovu přebrat více odpovědnosti sám za sebe.⁸²

⁷⁹ srov. Anthony Giddens, „Neue Mitte – Dritter Weg – eine moderne Linke?“, *Die Neue Gesellschaft Frankfurter Hefte*, č. 26 (1. ledna 1998), 437–440.

⁸⁰ Wolfrum, *Rot-Grün an der Macht*, 145–146.

⁸¹ v německém kontextu se hovoří o tzv. *aktivierender Staat*

⁸² Viz. Tony Blair a Gerhard Schröder, eds., Working documents No. 2, *Europe: The Third Way/Die Neue Mitte* (Johannesburg: Friedrich Ebert Stiftung, 1999), <http://library.fes.de/pdf-files/bueros/suedafrika/02828.pdf> (staženo 8. listopadu 2012).

I přesto, že je hned v úvodu SBP zdůrazněno, že zůstávají tradiční hodnoty sociální demokracie nadčasové a nebudou „nikdy obětovány“⁸³, zbytek strany se Schröderem jeho snahy přizpůsobit stranu výzvám 21. století nesdílel. Členům se nelíbilo, že se kancléř snaží vnutit SPD programovou debatu ze shora. Tradicionalistické křídlo SPD nadále trvalo na principu přerozdělování a státních intervencích. V srpnu uveřejnila skupina poslanců prohlášení „Držet kurs místo neoliberalismu“ (*Kurs halten statt Neoliberalismus*), kde kritizovala Schrödera za návrat ke Kohlově politice. V podobném duchu se vyjádřily i odbory. V prosinci 1999 vyvrcholil protest ve straně Berlínským prohlášením (*Berliner Erklärung*).⁸⁴

V souvislosti s vládní politikou 90. let se mluví o tzv. reformní koloně (*Reformstau*), neboť se nedařilo nalézt účinné strategie, jak bojovat s vysokou nezaměstnaností a schválit důležité reformy.⁸⁵ Mnoho příznivců SPD tedy očekávalo, že poté co strana vyhraje volby, dojde ke změně politiky – jak po obsahové stránce, tak i ve stylu vlády. Podle Egleho se ale žádná velká změna neudála. Politika SPD byla podřízena přáním voličů a náladám veřejnosti. Politika koalice byla utvářena bez hlubšího konceptu a nezbytné, ale pro voliče neatraktivní, reformy byly odsouvány stranou. Podíl na tom měl i fakt, že Schröder nebyl „partajní kancléř“, ale ve straně působil jako rebel a profiloval se na její úkor.⁸⁶

V čele ministerstva financí stanul po odchodu Lafontaine Hans Eichel, který obrátil nastolený kurs zpět směrem k politice předchozí koalice. Daňová reforma byla sice největší v německé historii, ovšem u tradiční sociálně demokratické klientely nenašla ohlas. Daň z příjmů byly sice sníženy, ale zároveň byla zavedena nová ekologická daň, jež měla být využita k financování důchodového základu, a zrušena některá daňová zvýhodnění. Shrnuto a podtrženo, ulevila daňová reforma především lidem s vyššími příjmy a byla ku prospěchu více domácnostem než stagnujícímu hospodářství.⁸⁷

Na poli důchodů se vláda snažila problémy řešit na přelomu let 2000/2001 tzv. Riesterovou rentou (*Riester-Rente*), pojmenovanou po ministru práce Walteru Riesterovi, která umožňovala vstup do kapitálem krytého soukromého fondu

⁸³ Blair a Schöder, eds., *Europe: The Third Way/Die Neue Mitte*, 2.

⁸⁴ Egle, *Das rot-grüne Projekt*, 77–78.

⁸⁵ Wolfrum, *Rot-Grün an der Macht*, 144.

⁸⁶ Egle, *Das rot-grüne Projekt*, 415.

⁸⁷ Srov. Nachtwey, *Marktsozialdemokratie*, 216; Egle, *Das rot-grüne Projekt*, 76.

důchodového připojištění. V praxi se ovšem ukázalo, že je rendita Riesterovy renty nulová pro lidi s nižšími příjmy a systém příliš komplikovaný s vysokými poplatky.⁸⁸ Stejně jako v případě daňové reformy se i zde SPD odklonila od principu solidarity.

Nejúspěšnějšími počiny červeno-zelené koalice tak byly především zákony z oblasti ekologie, která hrála důležitou roli v programu Zelených a přinesla inovaci do SPD. Kromě zavedení již zmíněné eko-daně a daně z energií byl důležitou agendou odstup od jádra a „Zákon o obnovitelných energiích“ (*Erneuerbare-Energien-Gesetz*), který zavazoval poskytovatele sítí upřednostnit proud z obnovitelných zdrojů a spustil tak jejich boom.⁸⁹

Problémům čelila vláda i v otázkách zahraniční politiky. Dědictvím předchozí vlády bylo schválené nasazení Bundeswehru v Kosovu v roce 1999, jeho první nasazení od konce 2. světové války vůbec. V roce 2001 následovala mise v Makedonii a na přelomu let 2001/2002 v rámci boje proti terorismu mise v Afghánistánu, která ale téměř způsobila rozpad koalice. Nasazení Bundeswehru nebylo v souladu s programem SPD a přímo odporovalo podstatě strany Zelených. Schröder a ministr vnitra Rudolf Scharping se ovšem obávali mezinárodní izolace, pokud Německo vojáky do boje nevyšle.⁹⁰ Kancléř tak nakonec hrozil spojit hlasování o nasazení v Afghánistánu s vyslovením důvěry, čímž partnery přinutil misi schválit.

Dalším krokem v boji proti terorismu bylo pro USA vyslání vojska do Iráku, k čemuž se ovšem německá veřejnost stavěla kriticky. V srpnu 2002 vystoupil Schröder s prohlášením, že Německo válku v Iráku nepodpoří, neboť „není k dispozici pro dobrodružství“.⁹¹ Analytici se rozcházejí, nakolik bylo toto gesto pouze populistickým manévrem ve snaze vyhrát nadcházející volby.⁹² Nasazení Bundeswehru v Iráku se ovšem stalo jedním z nejdůležitějších témat předvolebního boje.

SPD cílila především na témata blízká politické kultuře jako rodina nebo vzdělání, protože byla hospodářská bilance Německa špatná. Nezaměstnanost, kterou Schröder sliboval v roce 1998 stlačit pod 3,5 milionu, byla na počátku roku 2002 na

⁸⁸ Friederike Krieger, „Riester-Rente lohnt sich nicht für jeden“, *Süddeutsche Zeitung* (15. července 2013), <http://www.sueddeutsche.de/geld/staatliche-foerderung-riester-rente-lohnt-sich-nicht-fuer-jeden-1.1722406> (staženo 21. ledna 2015).

⁸⁹ Wolfrum, *Rot-Grün an der Macht*, 230–246.

⁹⁰ Ibid., 291–300.

⁹¹ „(...) dieses Land wird unter meiner Führung für Abenteuer nicht zur Verfügung stehen“, srov. Gerhard Schröder, *Rede von Bundeskanzler Gerhard Schröder zum Wahlkampfauftakt* (Hannover, 5. srpna 2002), 7–8, http://www.nrwspd.de/db/docs/doc_437_20028711260.pdf (staženo 1. dubna 2015).

⁹² Srov. Egle, *Das rot-grüne Projekt*, 409; Wolfrum, *Rot-Grün an der Macht*, 425.

více než 4 milionech nezaměstnaných⁹³, ačkoliv se nedá jasně říci, zda by si vláda v jiném složení vedla lépe vzhledem k hospodářské recesi a velkému dluhu Německa, zapříčiněného sjednocením. Protože ale SPD před volbami slibovala řídit stát lépe než Unie v čele s Kohlem, tenhle slib se splnit nepodařilo a voliči byli rozčarovaní. Na konci července 2002 byl náskok stran Unie na SPD 7% a šance na znovuzvolení červeno-zelené koalice se zdála mizivá.⁹⁴

V srpnu ovšem zasáhla Německo ničivá povodeň. Zatímco se kancléřský kandidát CDU Edmund Stoiber stáhnul do pozadí, rychlý a mediálně úspěšný krizový management vlády vyhrál podle mnohých SPD volby.⁹⁵ Schröder, který bývá pro svou schopnost využívat médií ve svůj prospěch nazýván „mediální kancléř“, dokázal i tentokrát demonstrovat silnou vůdčí osobnost a kompetentnost a kontroloval situaci přímo z centra dění. Neočekávané se tak stalo skutečností. 22. září 2002 vyšla SPD z voleb opět jako vítěz. CDU porazila o zhruba 6000 hlasů.⁹⁶ Podle analytiků se nedá přesně určit, jak velký podíl na tom měl sám kancléř. Egle i Wolfrum se nicméně shodují, že bez Schrödera by SPD volby pravděpodobně prohrála.⁹⁷

3. 2002 – 2005: Rudo – zelená koalice podruhé

Podle analytiků využila červeno-zelená koalice své první období jen velmi omezeně,⁹⁸ a i nová koaliční smlouva „Obnova – Spravedlnost – Udržitelnost“⁹⁹ byla přijata médii vlažně.¹⁰⁰ Protože se ale začalo Německo v mezinárodním srovnání

⁹³ Počet nezaměstnaných v Německu, statistický portál „statista“, <http://de.statista.com/statistik/daten/studie/1223/umfrage/arbeitslosenzahl-in-deutschland-jahresdurchschnittswerte/> (staženo 4. března 2015).

⁹⁴ Předvolební průzkum Forsa, <http://www.wahlrecht.de/umfragen/forsa/2002.htm> (staženo 4. března 2015).

⁹⁵ Michael Stürmer, „Als Schröder Stoiber im Hochwasser versenkte“, *Die Welt* (14. srpna 2012), <http://www.welt.de/politik/deutschland/article108607179/Als-Schroeder-Stoiber-im-Hochwasser-versenkte.html> (staženo 11. 3. 2014).

⁹⁶ „Verteilung der Zweitstimmen (2002)“, Bundeszentrale für politische Bildung, <http://www.bpb.de/nachschlagen/zahlen-und-fakten/wahlen-in-deutschland/55636/zweitstimmen> (staženo 5. března 2014).

⁹⁷ Srov. Egle, *Das rot-grüne Projekt*, 50; Wolfrum, *Rot-Grün an der Macht*, 497.

⁹⁸ Hans Jörg Hennecke, „Regieren ohne inneren Kompass“, *Aus Politik und Zeitgeschichte*, č. 40 (27. září 2004), 7.

⁹⁹ Koaliční smlouva 2002 – 2006, „Erneuerung – Gerechtigkeit – Nachhaltigkeit“, *Koalitionsvertrag 2002 – 2006* (Berlin, 16. října 2002).

¹⁰⁰ „Pressestimmen zum Koalitionsvertrag: „Alle sollen bluten“, *Spiegel online* (15. října 2002), <http://www.spiegel.de/politik/deutschland/pressestimmen-zum-koalitionsvertrag-alle-sollen-bluten-a-218233.html> (staženo 3. března 2015).

ekonomicky stále více propadat a koalice ztratila v průzkumech svůj nepatrný náskok po volbách velice rychle¹⁰¹, byla vláda nucena neprodleně přistoupit k reformám.

Ve svých kalkulacích se opírala především o návrhy tzv. Hartzovy komise, která byla ustanovena ještě před volbami. Na jaře 2002 totiž vypuknul skandál se zfalšovanými statistikami Spolkového úřadu práce (*Bundesanstalt für Arbeit*), který Schröder využil jako první impulz k reformním snahám. Člen představenstva Volkswagenu Peter Hartz byl pověřen vedením komise, která měla připravit návrhy na reformu Spolkového úřadu práce a pracovního trhu. V prosinci 2002 byly přijaty první dva zákony, vycházející z poznatků komise, zkráceně nazývané Hartz I a Hartz II. Další návrhy Hartzovy komise byly kancléřským úřadem zapracovány do konceptu „Agenda 2010“, který Schröder představil Spolkovému sněmu 14. března 2003. Ve své řeči s názvem „Odvaha k míru, odvaha ke změně“ (*Mut zum Frieden, Mut zur Veränderung*) vyhlásil kancléř sérii reforem, které znamenaly zásadní krácení sociálních dávek, měly ale za cíl Německo znovu dostat na přední příčky hospodářského vývoje.¹⁰² Nejkontroverznějším zákonem a symbolickým ztělesněním celé Agendy 2010 se stal tzv. Hartz IV, s účinností od 1. ledna 2005, jenž slučoval dávky v nezaměstnanosti (*Arbeitslosenhilfe*) a sociální pomoc (*Sozialhilfe*) do jediné (tzv. *Arbeitslosengeld II*, dále ALG II) na úrovni sociální pomoci, a razantně krátil dobu jejího pobírání. Nesouhlas společnosti s krácením podpory v nezaměstnanosti byl však velký a v mnoha městech Německa se konaly na jaře a v létě 2004 rozsáhlé demonstrace.¹⁰³ Odpůrci Agendy 2010 tvrdili, že následuje neoklasickou ekonomii s cílem deregulovat pracovní trh, snížit mzdy a okleštit sociální služby.¹⁰⁴ Ani reforma zdravotnictví, v platnosti od 1. ledna 2004, se nesečkala s přijetím. Občané byli konfrontováni s rostoucími poplatky, úroveň péče ale měla zůstat stejná, což pouze vedlo k frustraci voličů.¹⁰⁵

Z odporu proti změnám nabourávající zažitou tradici štědrého sociálního státu profitovala na východě především PDS, která nikdy předtím nepředstavovala pro SPD vážnější ohrožení. Na západě Německa se ovšem kvůli nesouhlasu s Agendou 2010

¹⁰¹ Srov. předvolební průzkum Infratest dimap, <http://www.wahlrecht.de/umfragen/dimap/2002.htm> (staženo 20. dubna 2015).

¹⁰² Gerhard Schröder, Regierungserklärung zur Agenda 2010 (14. března 2003), <http://www.phoenix.de/content/phoenix/bibliothek/441814> (staženo 27. února 2013).

¹⁰³ „Hartz IV: Demonstrationen in 140 Städten“, *Spiegel online* (23. srpna 2004), <http://www.spiegel.de/politik/deutschland/hartz-iv-demonstrationen-in-140-staedten-a-314516.html> (staženo 30. března 2013).

¹⁰⁴ Nachtwey, *Marktsozialdemokratie*, 219.

¹⁰⁵ Alexander Krafft a Günter Ulrich, „Vom Elend des Reformierens“, *Aus Politik und Zeitgeschichte*, č. 40 (27. září 2004), 5.

začalo formovat nové politické uskupení známé pod zkratkou WASG¹⁰⁶, složené především z odborářů a levicového křídla SPD. Ani PDS, ani WASG nedokázaly samostatně oslovit významnější množství voličů, a tak se logicky nabízela jejich spolupráce na spolkové úrovni. Vedle Zelených tak vzniknul další levicově orientovaný subjekt konkurující SPD, v jehož čele navíc stanul bývalý předseda SPD Oskar Lafontaine, přitahující hlasy zklamaných voličů SPD.

Protože měla koalice ve Spolkovém sněmu většinu jenom 9 hlasů a s klesající podporou voličstva ztrácela postupně i křesla ve Spolkové radě, musela se při prosazování reforem spoléhat na podporu opozice, která měla od jara 2003 v radě většinu. To bylo problematické, neboť se reformní představy SPD a CDU značně rozcházely. Mnoho zákonů muselo být modifikováno, aby splňovalo požadavky jak koalice, tak opozice. Proto se v souvislosti s druhým funkčním období červeno-zelené koalice hovoří o tzv. neformální velké koalici, protože byly důležité zákony, jako např. důchodová reforma, schváleny jak poslanci SPD, tak Unie.¹⁰⁷

Hospodářská čísla zůstávala i přes veškeré reformní snahy špatná. V roce 2005 Německo počtvrté za sebou porušilo Maastrichtská kritéria a počet nezaměstnaných se pohyboval na hranici pěti milionů¹⁰⁸, neboť se do statistik začali nově započítávat i bývalí příjemci sociální pomoci, pobírající nyní Hartz IV. Ačkoliv OECD i světová banka velebily Německo jako nejrychleji se reformující zemi, na domácí půdě byla, i za přispění médií, bitva prohraná.¹⁰⁹ V květnu 2005 ztratila SPD v zemských volbách poslední dvě země. Ještě ten večer vyhlásil Schröder spolu s předsedou SPD Franzem Münteferingem předčasné volby.

3.1 Ve znamení neúspěchu? Předčasné volby 2005

Po jejich vyhlášení panovalo všeobecné mínění, že Schröder „ze strachu před smrtí raději spáchal politickou sebevraždu“¹¹⁰. Jak pro něj bylo po celou dobu v úřadu

¹⁰⁶ *Arbeit & soziale Gerechtigkeit – Die Wahlalternative* (Práce a sociální spravedlnost – volební alternativa)

¹⁰⁷ „Eine wirtschaftspolitische Bilanz der rot-grünen Bundesregierung“, Bundeszentrale für politische Bildung, <http://www.bpb.de/apuz/28744/eine-wirtschaftspolitische-bilanz-der-rot-gruenen-bundesregierung?p=all> (staženo 4. února 2015).

¹⁰⁸ Počet nezaměstnaných v Německu, statistický portál „statista“, <http://de.statista.com/statistik/daten/studie/1223/umfrage/arbeitslosenzahl-in-deutschland-jahresdurchschnittswerte/> (staženo 4. února 2015).

¹⁰⁹ Wolfrum, *Rot-Grün an der Macht*, 582.

¹¹⁰ Srov. Claus Christian Malzahn, „Wahl-Analyse: Selbstmord aus Angst vor dem Tod“, *Spiegel online* (23. května 2005), <http://www.spiegel.de/politik/deutschland/wahl-analyse-selbstmord-aus-angst-vor-dem-tod-a-357088.html> (staženo 15. dubna 2014).

typické, ani teď se o situaci neporadil se stranou. Uspořádání předčasných voleb bylo jeho osobním rozhodnutím, konzultovaným pouze s Münteferingem.¹¹¹

Pokud srovnáme výchozí pozici SPD a CDU z května 2005 s výsledky voleb z 18. září 2005, je překvapivé, jak špatná byla pozice SPD v květnu 2005, kdy strana ztrácela na CDU 15 %¹¹², a jak dokázala nárůst CDU během několika měsíců zmenšit. Získaných 34,2 % se nedá z historického hlediska považovat za oslňující výsledek, ale skutečným poraženým tohoto klání je CDU, která jako opoziční strana získala jenom o 1 % víc.¹¹³ Ačkoliv by se její výchozí podmínky daly chápat jako ideální, CDU nevyužila slabin svého největšího rivala.

1. července 2005 Schröder ve svém projevu před vyslovením nedůvěry ve Spolkovém sněmu zopakoval, že pokud mají reformy v rámci Agendy 2010 pod jeho vedením pokračovat, potřebuje dostat od voličů novou legitimaci.¹¹⁴ Paradoxně ale sama Agenda 2010 ustoupila během předvolební kampaně do pozadí. SPD byla chytře prezentována jako zástupkyně sociálního státu a sociální spravedlnosti¹¹⁵, čímž se stavěla do kontrastu proti ostatním stranám (především CDU) jako symbolům zániku sociálního státu.¹¹⁶ CDU se v čele se svou předsedkyní Angelou Merkelovou snažila vést „upřímnou kampaň“ (*Wahlkampf der Ehrlichkeit*) a nastiňovala voličům reformy, které případně hodlá provést. Příznivci SPD tak dostali pocit, že se jim pod černo-žlutou vládou povede ještě hůř než pod tou stávající.¹¹⁷ Namísto toho, aby CDU kritizovala

¹¹¹ „Politisches Beben: Schröder will Neuwahlen“, *Spiegel online* (22. května 2005), <http://www.spiegel.de/politik/deutschland/politisches-beben-schroeder-will-neuwahlen-a-357076.html> (staženo 13. března 2015).

¹¹² Předvolební průzkum (květen 2005), Forschungsgruppe Wahlen, http://www.forschungsgruppe.de/Umfragen/Politbarometer/Archiv/Politbarometer_2005/Mai/ (staženo 13. března 2015).

¹¹³ „Verteilung der Zweitstimmen (2005)“, Bundeszentrale für politische Bildung, <http://www.bpb.de/nachschlagen/zahlen-und-fakten/wahlen-in-deutschland/55617/zweitstimmen> (staženo 10. března 2015).

¹¹⁴ „Gerhard Schröder verliert die Vertrauensfrage“ (1. července 2005), <http://www.phoenix.de/content/phoenix/bibliothek/441836#> (staženo 27. února 2013).

¹¹⁵ viz. také jedno z předvolebních hesel: „Stojíme za sociální spravedlností. Za čím stojí ti ostatní?“ (*Wir stehen für soziale Gerechtigkeit. Aber wofür stehen die anderen?*), Bundeszentrale für politische Bildung, <http://www.bpb.de/lernen/grafstat/150181/2005-wahlplakate-spd?show=image&k=12> (staženo 3. března 2013).

¹¹⁶ Frank Brettschneider, „Misslungenes Kommunikationsmanagement: Wie sich die Union 2005 mit ihrem eigenen Wahlkampf geschlagen hat“, in *Unentschieden – die erzwungene Koalition*, ed. Heinrich Oberreuter (München: Olzog, 2009), 46–47.

¹¹⁷ Dieter Roth, „Die Bundestagswahl 2005...und niemand ist zufrieden“, in *Unentschieden – die erzwungene Koalition*, ed. Heinrich Oberreuter (München: Olzog, 2009), 224–225.

kroky a neúspěchy současné vlády, dostala se sama do defenzívy a musela se bránit, naopak vnitřně rozpolcená SPD nyní navenek stála jednotně za svým kancléřem.¹¹⁸

Předvolebnímu souboji jasně dominovala socio-ekonomická témata. Jedním z rozhodujících momentů se stalo nominování daňového experta Paula Kirchhofa případným novým ministrem financí za CDU. Zamýšlený triumf Angely Merkelové se ale nečekaně stal fiaskem kampaně CDU. Kirchhofova plánovaná daňová reforma se v interpretaci SPD stala ztělesněním sociálního chladu CDU.¹¹⁹

Důležitou úlohu sehrál v předvolebním souboji Schröder. Duel kandidátů vysílaný 4. září znamenal pro SPD obrat a začala v preferencích posilovat, čímž na sebe přitáhla pozornost médií.¹²⁰ V porovnání s Merkelovou byl Schröder hodnocen jako sympatičtější, schopnější se více prosadit a lépe obhajovat zájmy Německa. Podle Rotha to byl právě on, kdo zachránil SPD před strmým pádem.¹²¹ Je nutno dodat, že Schröderův náskok před Merkelovou byl menší než jeho náskok v roce 2002 před Stoiberem, čímž se potvrzuje teze o jeho pohasínající „politické slávě“.¹²²

Rozhodnutí vyvolat předčasné volby může být chápáno jako Schröderův pokus o vysvobození (*Befreiungsschlag*).¹²³ V situaci, kdy jeho vlastní strana ztrácela jednu spolkovou zemi za druhou a reformy ve Spolkové radě blokovala opoziční většina, bylo jejich prosazování velmi těžké. Očekávaný propadák SPD se ale neuskutečnil a chybělo jen málo k tomu, aby mohl Schröder zůstat kancléřem. Jak sám po zveřejnění výsledků voleb prohlásil, SPD dosáhla něčeho, co většina pozorovatelů považovala za nemožné. Zároveň oznámil, že se cítí pověřen postarat se o to, aby mělo Německo i v dalších čtyřech letech stabilní vládu pod jeho vedením.¹²⁴

V dané situaci se výsledek opravdu jevil jako senzace, v porovnání s volbami 2002 ale strana ztratila 4,3 %. SPD utrpěla ztráty napříč všemi skupinami a měla problém s oslovením svých obvyklých voličů, tzn. dělníků a nezaměstnaných. V roce

¹¹⁸ Eckhard Jesse, „Parteiensystem im Wandel? Das deutsche Parteiensystem vor und nach der Bundestagswahl 2005“, in *Bilanz der Bundestagswahl 2005*, ed. Eckhard Jesse et al. (München: Bayer. Landeszentrale für polit. Bildungsarbeit, 2006), 24.

¹¹⁹ srov. „Der Fassungslose“, *Stern*, č. 38 (16. září 2005), <http://www.stern.de/politik/deutschland/paul-kirchhof-der-fassungslose-546026.html> (staženo 12. listopadu 2014).

¹²⁰ Brettschneider, „Misslungenes Kommunikationsmanagement“, 48–50.

¹²¹ Dieter Roth a Andreas Wüst, eds., *Abwahl ohne Machtwechsel? Die Bundestagswahl 2005 im Lichte langfristiger Entwicklungen*, in *Bilanz der Bundestagswahl 2005*, ed. Eckhard Jesse et al. (München: Bayer. Landeszentrale für polit. Bildungsarbeit, 2006), 64.

¹²² srov. Matthias Machnig, „Der Absturz der „gefühlten Kanzlerin“, in *Unentschieden – die erzwungene Koalition*, ed. Heinrich Oberreuter (München: Olzog, 2009), 58.

¹²³ Eckhard Jesse a Roland Sturm, eds., úvod ke knize *Bilanz der Bundestagswahl 2005*, ed. Eckhard Jesse et al. (München: Bayer. Landeszentrale für polit. Bildungsarbeit, 2006), 9.

1998 tvořili dělníci 50% jejího voličstva, jejich podíl klesl v roce 2005 na 37 %. Ještě horší bilance dosáhla strana ve skupině nezaměstnaných, a to pouhých 31 %. Podle analýz má na tom největší zásluhu právě sjednocení PDS a WASG do Linkspartei.PDS, která „stála“ SPD zhruba 970 000 hlasů.¹²⁵ 630 000 voličů přešlo do tábora stran Unie (CDU/CSU) a 370 000 nehlasovalo, nicméně se tento údaj v porovnání s 640 000 nevoliči z tábora Unie jeví jako pozitivní bilance.¹²⁶

Na úkor obou velkých stran posílily strany malé, takže poprvé od konce prvního legislativního období (1949 – 1953) chyběla ve Spolkovém sněmu početní většina pro malou koalici.¹²⁷ Poprvé v novodobé historii získaly lidové strany¹²⁸ v součtu méně než 70% hlasů. Jiná než velká koalice proto nebyla možná, trojbarevná koalice nepřipadala kvůli programovým odlišnostem do úvahy.¹²⁹

3.2 Situace v SPD

Ačkoliv se volební výsledek dal chápat jako úspěch, situace v SPD byla nanejvýš kritická – podle Wolfruma stála i díky odštěpení levicového křídla k WASG na pokraji rozkladu.¹³⁰ Schröder sice zdůvodňoval vyvolání předčasných voleb potřebou nové legitimace od voličů, podle Egleho ale doufal v záchranu ve velké koalici.¹³¹ Tím, že se snažil oslovit co nejširší spektrum voličů¹³², došlo během jeho vlády k oslabení červeno-zeleného profilu koalice a SPD se přiblížila pozicím stran Unie. I přesto, že se Unie také podílela na schvalování Agendy 2010, byla to pouze SPD, která za ně jako vládnoucí strana nesla v očích voličů odpovědnost.¹³³ Zcela zásadním problémem byl nedostatečné odůvodnění celé Agendy 2010. Jak píše Joachim Raschke, ještě v roce 2004 si tři čtvrtiny dotázaných myslely, že vláda dostatečně nevysvětlila, k čemu jsou schválené reformy nutné.¹³⁴

¹²⁴ „Machtwechsel: Von Gerhard Schröder zu Angela Merkel, Teil 2 (18. září 2005), <http://www.phoenix.de/content/phoenix/bibliothek/441838> (staženo 27. února 2013).

¹²⁵ Linkspartei.PDS (dnes Die Linke) získala 8,7 %

¹²⁶ Roberto Heinrich a Richard Hilmer, eds., „Die großen Parteien unter Druck“, in *Unentschieden – die erzwungene Koalition*, ed. Heinrich Oberreuter (München: Olzog, 2009), 203–207.

¹²⁷ tzn. pro koalici podle obvyklého modelu: velká strana (CDU nebo SPD) a malá strana

¹²⁸ Volksparteien, tzn. CDU a SPD

¹²⁹ Všechny strany odmítaly vytvořit koalici s Linkspartei.PDS. Tzv. Ampel-koalice (SPD, Zelení, a FDP) nebyla z programového hlediska možná. Tzv. Schwampel-koalice (CDU/CSU, Zelení a FDP) rovněž tak.

¹³⁰ Wolfrum, *Rot-Grün an der Macht*, 709.

¹³¹ srov. Egle a Zohlnhöfer, eds., *Ende des rot-grünen Projektes*, 19–21.

¹³² V politologické terminologii se mluví o tzv. *catch-all stranách* (majících za cíl oslovit co nejširší voličskou skupinu).

¹³³ Egle a Zohlnhöfer, eds., *Ende des rot-grünen Projektes*, 521–522.

¹³⁴ Joachim Raschke, „Rot-grüne Zwischenbilanz“, *Aus Politik und Zeitgeschichte*, č. 40 (27. září 2004), 27.

Nejenom, že se Agenda 2010 rozcházela s předvolebním programem, ale její logika se naprosto odlišovala od tradičních sociálně demokratických hodnot, a uvrhla tak stranu do krize identity. Tím, že se SPD stavěla do pozice obhájkyne sociální spravedlnosti, ale konala v rozporu s jejím chápáním tak, jak bylo zakotveno v Berlínském programu, ztratila strana na důvěryhodnosti.¹³⁵ Nedá se říci, že by stranická základna o nadcházejících změnách po volbách 2002 nevěděla, ale očekávala, že vznikne celostranická debata zakončena kompromisem, se kterým budou všichni spokojeni.¹³⁶ S ohledem na prohlubující se hospodářské problémy na dlouhotrvající debatu ale nebyl čas a Schröder prosadil reformy shora. Jen během roku 2003 ztratila SPD na 90 000 členů¹³⁷ a bylo zřejmé, že se musí do jejího čela postavit někdo s potenciálem stranu opět stmelit. Na počátku roku 2004 byl za předsedu strany zvolen dosavadní předseda SPD frakce ve Spolkovém sněmu Franz Müntefering, který Schrödera v reformním úsilí podporoval, zároveň měl ale důvěru zbytku strany.¹³⁸

Müntefering také po Schröderovi převzal předsednictví programové komise, která pracovala již od roku 1999 na novém stranickém programu. Gerhard Schröder se podle Nachtweyho o programatiku strany nezajímal, i když bylo kvůli novému směřování strany nutné reformulovat chápání základních hodnot „spravedlnost, svoboda a solidarita“, a tím i zpětně ospravedlnit reformy Agendy 2010. Svoboda, která byla historicky myšlena jako osobní a politická svoboda (například v reakci na *Zákon o socialistech*), byla nově chápána jako svoboda jedince od státního vměšování. Spravedlnost už neznamenal rovnost šancí, ale individuální šanci, kterou si člověk sám zaslouží. A solidarita viděna v historickém kontextu jako státní podpora v rámci dělnické třídy, se transformovala v solidaritu bohatších s chudšími, přičemž má každý povinnost přispívat státu pro případ své vlastní nouze.¹³⁹ Ústřední teze platící již od Godesberského programu¹⁴⁰ byla změněna na „tolik soutěže kolik je možno, tolik regulace kolik je nutno“¹⁴¹ a od února do května 2005 vyšlo pět programových sešitů,

¹³⁵ Srov. Nachtwey, *Marktsozialdemokratie*, 220; Sachs, *Sozialdemokratie im Wandel*, 188.

¹³⁶ Wolfrum, *Rot-Grün an der Macht*, 531–534.

¹³⁷ Počet členů SPD mezi lety 1990–2013, statistický portál „statista“, <http://de.statista.com/statistik/daten/studie/1214/umfrage/mitgliederentwicklung-der-spd-seit-1978/> (staženo 1. dubna 2015).

¹³⁸ Matthias Geyer, „Der Vorsitzende“, *Der Spiegel*, č. 22 (24. května 2004), <http://www.spiegel.de/spiegel/print/d-30977769.html> (staženo 30. března 2015).

¹³⁹ Nachtwey, *Marktsozialdemokratie*, 221–226.

¹⁴⁰ Tolik soutěže kolik je možno, tolik plánování kolik je nutno.

¹⁴¹ *Wettbewerb so weit wie möglich, Regulierung so weit wie nötig.*

kteře sloužily jako podklad pro programovou debatu. Nový stranický program měl být schválen v říjnu 2005, kvůli předčasným volbám bylo nicméně jeho přijetí odloženo.¹⁴²

4. 2005 – 2009: velká koalice

Ačkoliv byla kritika červeno-zelené vlády enormní, z výsledků voleb lze usuzovat, že se přání po úplně změně vlády (jako tomu bylo v roce 1998) nedostavilo. Malé zisky obou velkých stran jasně ukázaly, že si voliči nepřejí žádné vychýlení kurzu směrem k neoliberalismu a krácení sociálního státu.¹⁴³ Po volbách tak stály programově obě strany s „prázdnýma rukama“. Ke smůle SPD to byla CDU, která se dokázala od neoliberální agendy rychleji oprostít.

Přenechat úřad kancléře Merkelové se Schröder uvolil teprve 10. října 2005.¹⁴⁴ Za tento ústupek SPD obdržela osm ministerských křesel, a to včetně důležitých resortů jako ministerstva financí, zahraničních věcí, zdravotnictví nebo ministerstva práce a sociálních věcí. Koaliční jednání pak probíhala od 17. října do 11. listopadu a patřila k nejdelším v historii. V den jmenování kancléřky, 22. listopadu 2005, uplynulo od voleb 65 dní, průměrná doba mezi volbami a jmenováním kancléře se přitom pohybuje v rozmezí 30-40 dnů.¹⁴⁵ Rozsah koaliční smlouvy podepsané 18. listopadu byl také neobvyklý, s přílohami činil téměř 200 stran.

V dokumentu nazvaném „S odvahou a lidskostí“ si koalice dává za cíl především snížit počet nezaměstnaných a konsolidovat státní finance, přičemž si vytyčuje tři prostředky k jejich dosažení: sanovat, reformovat a investovat, a – co je zajímavé – podle zásad sociálních demokratů „rozložit zátěž spravedlivě na všechny obyvatele“.¹⁴⁶ Tím se potvrzuje, že byl i při sestavování koaliční smlouvy SPD nabídnut velký manévrovací prostor. Dalšími klíčovými tématy objevujícími se ve smlouvě jsou podpora rodin, ochrana životního prostředí nebo reforma federálního uspořádání.¹⁴⁷

¹⁴² Sachs, *Sozialdemokratie im Wandel*, 127–137.

¹⁴³ Ani Schröderova Agenda 2010, ani neoliberální volební program CDU nenašli odezvu.

¹⁴⁴ Bettina Vestring a Rouven Schellenberger, eds., „Merkel gewinnt Kampf ums Kanzleramt“, *Berliner Zeitung* (11. října 2005), <http://www.berliner-zeitung.de/archiv/schroeder-tritt-ab---union-und-spd-nehmen-koalitionsverhandlungen-auf---spd-bekommt-mehr-ministerien-als-cdu-und-csu---unmut-in-beiden-fraktionen---keine-steuer-auf-schichtzuschlaege-merkel-gewinnt-kampf-ums-kanzleramt,10810590,10326672.html> (staženo 4. května 2014).

¹⁴⁵ Tvorba vlády v Německu, statistický portál „statista“, <http://de.statista.com/infografik/1500/dauer-der-regierungsbildung-in-deutschland/> (staženo 4. května 2014).

¹⁴⁶ Koaliční smlouva 2005 – 2009, „Gemeinsam für Deutschland – Mit Mut und Menschlichkeit“, *Koalitionsvertrag zwischen CDU, CSU und SPD* (11. listopadu 2005), 10–11.

¹⁴⁷ *Ibid.*, 11–12.

V konkrétním prosazování mnoha politických úkolů zůstává koaliční smlouva podle Juna spíš vágní a ponechává dost prostoru jednotlivým ministerstvům.¹⁴⁸

Podle Egleho a Zohlnhöfera jsou s velkou koalicí spojeny dvě protichůdné teze: Na jedné straně je to reformní teze ala „velké problémy dokáže vyřešit jen velká koalice“, na druhé straně teze blokády, neboť jsou strany nuceny provozovat politiku nejmenšího společného jmenovatele kvůli protichůdným programovým východiskům.¹⁴⁹ V první fázi vládnutí tak koalice opravdu prosazovala témata, u kterých byla schopná se dohodnout. Politika „malých kroků“, kterou vyhlásila Merkelová, rovněž zamezila rychlému zklamání voličů.¹⁵⁰ Podle Brettschneidera si dali koaliční partneři do dubna 2006 tzv. „100 dnů hájení“ a vzájemně se nenapadali. Obrat nastal po řadě zemských voleb v březnu 2006, po kterých se strany opět začaly víc profilovat proti sobě.¹⁵¹ Do médií se začal promítat negativní obraz koalice, založený na vzájemné nevraživosti stran a výroků některých politiků, a její podpora začala klesat – zároveň s tím, jak klesalo přesvědčení, že je schopná vyřešit aktuální problémy. Obě strany se pohybovaly na hranici 30 %.¹⁵²

Jednou z prvních schválených klíčových reforem se stalo zvýšení hranice odchodu do penze na 67 let (tzv. *Rente 67*). Müntefering jako ministr práce a sociálních věcí prosadil reformu jako poslední pilíř Agendy 2010 i přes odpor ve vlastní straně.¹⁵³ Stejně hladce prošla Spolkovým sněmem i reforma federálního uspořádání a obávané zvýšení DPH na 19 %¹⁵⁴, které měl na svědomí ministr financí za SPD Peer Steinbrück. Stejně jako u samotné Agendy 2010 tak SPD opět převzala hlavní zodpovědnost za nejnepopulárnější reformy, které byly spíše ze „šuplíku“ CDU, ale byly schváleny ministerstvy za SPD.

¹⁴⁸ Uwe Jun, „Auf dem Weg zur Großen Koalition: Regierungsbildung in Deutschland 2005“, in *100 Tage Schonfrist*, ed. Jens Tenscher et al. (Wiesbaden: Verl. für Sozialwiss., 2008), 41–42.

¹⁴⁹ Christoph Egle a Reimut Zohlnhöfer, eds., „Die Große Koalition – eine Koalition „der neuen Möglichkeiten““, in *Die zweite Große Koalition. Eine Bilanz der Regierung Merkel 2005-2009*, ed. Christoph Egle et al. (Wiesbaden: Verl. für Sozialwiss., 2010), 17–21.

¹⁵⁰ Helge Batt, „Weder stark noch schwach – aber nicht groß: Die Große Koalition und ihre Reformpolitik“, in *100 Tage Schonfrist*, ed. Jens Tenscher et al. (Wiesbaden: Verl. für Sozialwiss., 2008), 232–234.

¹⁵¹ Frank Brettschneider a Markus Rettich, eds., „100 Tage Medien-Schonfrist“? Regierungen in der Medienberichterstattung nach Bundestagswahlen“, in *100 Tage Schonfrist*, ed. Jens Tenscher et al. (Wiesbaden: Verl. für Sozialwiss., 2008), 81–83.

¹⁵² Bernhard Kornelius a Dieter Roth, eds., „Regierungswechsel = Stimmungswechsel? Pragmatischer Realismus nach der Bundestagswahl“, in *100 Tage Schonfrist*, ed. Jens Tenscher et al. (Wiesbaden: Verl. für Sozialwiss., 2008), 63–69.

¹⁵³ Batt, „Weder stark noch schwach – aber nicht groß“, 217.

¹⁵⁴ Proti jeho skokovému zvýšení o 3 % se stavěly až tři čtvrtiny dotázaných, viz. Kornelius a Roth, eds., „Regierungswechsel = Stimmungswechsel?“, 64–65.

Rozpad koalice téměř způsobila reforma zdravotnictví. Narazily na sebe dva nesmiřitelné principy: zatímco strany Unie prosazovaly zavedení na výdělků nezávislého příspěvku na hlavu (tzv. *Kopfpauschal*), SPD se stavěla za princip ze zákona povinného státního zdravotního pojištění. Po měsících dohadů dospěly strany ke kompromisu, který se ale setkal s kritikou, neboť problém financování zdravotnictví vyřešen nebyl.¹⁵⁵ Kompromisním řešením skončila i reforma pojištění pro případ odkázanosti (*Pflegeversicherung*)¹⁵⁶ a otázka minimální mzdy. Právě zavedení plošné minimální mzdy se stalo po dlouhé době identifikačním tématem SPD. Strany Unie byly nicméně razantně proti tomuto návrhu, čímž se klima uvnitř koalice ještě zhoršilo.¹⁵⁷

Hlavní problém spočíval v tom, že si obě strany stály programově poměrně blízko, což se při sestavování koalice jevílo zpočátku jako výhoda. Později ale SPD těžce hledala témata, která by byla výlučně sociálně demokratickou doménou. Stejně jako se SPD pod Schröderovým vedením posunula do centra voličského spektra, tak se CDU pod vedením Merkelové „sociálnědemokratizovala“.¹⁵⁸ Tak byl například ministryní pro rodinu Ursulou von der Layen (CDU) zaveden rodičovský příspěvek (*Elterngeld*), čímž CDU vstoupila na pole tradiční domény SPD. Stejně tak ovládla CDU i zahraniční politiku, ačkoliv byl ministrem zahraničí sociální demokrat Frank-Walter Steinmeier.¹⁵⁹

V celkové bilanci velká koalice podle mnohých nespĺnila očekávání a na její politice se víc podepsala právě teze „blokady“.¹⁶⁰ Koalice pracovala především na tématech, kde panovala shoda nebo tlak veřejnosti. Bukow dokonce přichází s označením „koalice reformiček“ (*Reförmchenkoalition*)¹⁶¹, protože styl vládnutí určovala svým pragmatismem Merkelová platící za „mistryní vyčkávání“. Na rozdíl od

¹⁵⁵ Elisabeth Niejahr a Tina Hildebrandt, eds., „Das Große Scheitern“, *Zeit online* (6. července 2006), <http://www.zeit.de/2006/28/Gesundheit> (staženo 17. dubna 2015).

¹⁵⁶ „Kabinett beschließt Pflegereform“, *Stern* (17. října 2007), <http://www.stern.de/politik/deutschland/pflegeversicherung-kabinett-beschliesst-pflegereform-600328.html> (staženo 17. dubna 2015).

¹⁵⁷ Batt, „Weder stark noch schwach – aber nicht groß“, 222–223.

¹⁵⁸ Wenke Seemann a Sebastian Bukow, eds., „Große Koalitionen in Deutschland“, in *Die Große Koalition. Regierung – Politik – Parteien 2005-2009*, ed. Sebastian Bukow et al. (Wiesbaden: Verl. für Sozialwiss., 2010), 32.

¹⁵⁹ Katharina Schuler et al., eds., „Die Ministerbilanz“, *Zeit online* (7. října 2009), <http://www.zeit.de/politik/deutschland/2009-09/minister-koalition-bilanz/seite-2> (staženo 10. dubna 2015).

¹⁶⁰ Srov. Harald Schoen, „Die Bürger ziehen Bilanz. Einstellungen zur Großen Koalition und Wahlverhalten 2009“, in *Die zweite Große Koalition. Eine Bilanz der Regierung Merkel 2005-2009*, ed. Christoph Egle et al. (Wiesbaden: Verl. für Sozialwiss., 2010), 32; Wenke Seemann, „Die Gesetzgebungstätigkeit der zweiten Großen Koalition“, in *Die Große Koalition. Regierung – Politik – Parteien 2005-2009*, ed. Sebastian Bukow et al. (Wiesbaden: Verl. für Sozialwiss., 2010), 56.

¹⁶¹ Seemann a Bukow, eds., „Große Koalitionen in Deutschland“, 34.

Schrödera, který sázel na politiku inscenace, byla Merkelová moderátorkou situace.¹⁶² Spolkové volby v říjnu 2009 jsou tak nahlíženy především jako referendum o práci stran Unie, neboť byly voliči považovány za táhnoucí sílu koalice.¹⁶³

4.1 SPD: od Berlínského programu k Hamburskému

Po odchodu Schrödera z vrcholné politiky to byl Müntefering, kdo řídil koaliční vyjednávání. Jeho éra ale neměla dlouhého trvání. Poté, co byla v říjnu 2005 na post generálního sekretáře SPD zvolena zástupkyně levicového křídla Andrea Nahles, ohlásil Müntefering svůj záměr již nekandidovat na post předsedy strany.¹⁶⁴ Ponechal si pouze post vicekancléře a ministra práce a sociálních věcí. V listopadu byl jeho nástupcem naprostou většinou hlasů zvolen ministerský předseda Braniborska Matthias Platzeck.

Platzeckovým hlavním cílem bylo sepsání nového programu. Byl to také on, kdo přišel s konceptem „preventivního sociálního státu“ (*vorsorgender Sozialstaat*, dále VS), čili státu, který musí problémům předcházet, nikoliv poskytovat pomoc až v případě nouze. Ve své podstatě ospravedlňovala idea VS reformy Agendy 2010, neboť se stavěla za myšlenku aktivních občanů, disponujících rovným přístupem na pracovní trh a majících možnost kvalitního vzdělání.¹⁶⁵ Dříve než ale mohl být nový program schválen, odstoupil Platzeck ze zdravotních důvodů a byl nahrazen ministerským předsedou Porýní-Falc Kurtem Beckem.¹⁶⁶

Beck navázal ve své práci na Platzecka, navíc se ale ze svého postavení snažil stmelit obě stranická křídla – modernisty v čele s Münteferingem, obhajující Agendu 2010, a levici zastoupenou Andreou Nahles. Podle Raschkeho byl prvním předsedou, který levici opravdu naslouchal a ačkoliv byl svým smýšlením spíše představitelem modernistů, paradoxně se mu podařilo lépe integrovat levicové křídlo. V lednu 2007 byl tak konečně vydán Brémský návrh sloužící jako podklad k novému programu. Samotný

¹⁶² Axel Murswieck, „Von Schröder zu Merkel – eine Frage des (Regierungs-)Stils?“, in *100 Tage Schonfrist*, ed. Jens Tenschler et al. (Wiesbaden: Verl. für Sozialwiss., 2008), 209.

¹⁶³ Schoen, „Die Bürger ziehen Bilanz“, 34–46.

¹⁶⁴ Florian Güßgen, „Franz Müntefering kündigt Rücktritt an“, *Stern* (31. října 2005), <http://www.stern.de/politik/deutschland/spd-chef-franz-muentefering-kuendigt-ruecktritt-an-548614.html> (staženo 2. dubna 2014).

¹⁶⁵ Nachtwey, *Marktsozialdemokratie*, 227–228.

¹⁶⁶ „Sozialdemokratie: Platzeck-Rücktritt schockt SPD“, *Spiegel online* (10. dubna 2006), <http://www.spiegel.de/politik/deutschland/sozialdemokratie-platzeck-ruecktritt-schockt-spd-a-410772.html> (staženo 5. dubna 2015).

program byl schválen v říjnu 2007 v Hamburku a byl opět kompromisem mezi oběma křídly, ačkoliv se tentokrát považovala za vítěze levice.¹⁶⁷

Ústředním bodem celého programu je globalizace, od které se odvíjí všechny problémy, kterým sociální demokracie čelí. Díky propojení trhů vzniká stále větší tlak na pracovní sílu v jednotlivých státech a částečné pracovní úvazky se spolu se střídáním pracovních míst stávají běžnou součástí pracovního procesu. Současně s tím se také rozevírají nůžky mezi bohatými a chudými. Globalizace tak ohrožuje sociální standardy, kterých SPD po druhé světové válce dosáhla.¹⁶⁸ Poprvé je v programu uznáno sociálně tržní hospodářství, které je však ohrožováno právě globálními finančními trhy. S konečnou platností je v programu zakotven nový ústřední princip: Tolik soutěže kolik je možno, tolik regulujícího státu je kolik nutno.¹⁶⁹

Odpovědí na globalizaci se má stát VS, který je chápán jako další stupeň vývoje sociálního státu. VS umožňuje lidem organizovat jejich životy podle svého a nést zodpovědnost sám za sebe. Centrálním elementem sociální politiky je vzdělání. Důraz musí být kladen na zaměstnanost žen a starších, stejně jako na zdravotnickou prevenci. Sociální politika nemá tedy pouze zasahovat v případě nouze, ale má takovýmto případům předcházet.¹⁷⁰ Základními principy VS jsou jistota, účast a rovné šance.¹⁷¹

Hamburský program také reflektuje ztrátu důvěryhodnosti politických stran a úbytek jejich členů. Právě v tvoření demokratické politiky ale SPD vidí jedinou cestu jak globalizaci usměrnit.¹⁷² Jediným způsobem jak zachovat svobodnou, sociálně spravedlivou a solidární společnost v době globalizace je „sociální Evropa“.¹⁷³

Svoboda, spravedlnost a solidarita nadále zůstávají základními hodnotami. Sociální spravedlnost je chápána jako rovnost přístupu k životním šancím, zároveň ale následuje Hamburský program myšlenku přerozdělování, neboť „nerovné rozdělení příjmů a statků ve společnosti porušuje pravidlo stejné svobody pro všechny a je proto nespravedlivé“. Stejně tak se SPD navrácí k původní interpretaci solidarity, kdy bohatší

¹⁶⁷ Joachim Raschke, „Zerfallsphase des Schröder-Zyklus. Die SPD 2005-2009.“, in *Die zweite Große Koalition. Eine Bilanz der Regierung Merkel 2005-2009*, ed. Christoph Egle at al. (Wiesbaden: Verl. für Sozialwiss., 2010), 77–79.

¹⁶⁸ Viz. Hamburský program SPD, *Hamburger Programm. Das Grundsatzprogramm der SPD* (Hamburg, 28. října 2007), 7–11.

¹⁶⁹ „So viel Wettbewerb wie möglich, so viel regulierender Staat wie nötig.“, *ibid.*, 42–43.

¹⁷⁰ *Ibid.*, 56–57.

¹⁷¹ *Ibid.*, 67.

¹⁷² *Ibid.*, 11–12.

¹⁷³ *Ibid.*, 5.

přispívají pro blaho společnosti větším dílem. Demokratický socialismus i nadále zůstává vizí svobodné, spravedlivé a solidární společnosti.¹⁷⁴

4.2 Cesta k volbám 2009

Ačkoliv se SPD konečně dočkala nového programu, čelila strana čtyřem strategickým problémům, na které Hamburský program neposkytl odpověď. Zaprvé to bylo dědictví Agendy 2010, kdy SPD oscilovala mezi jejím obhajováním a úplným zavrnutím. Zadruhé to byla funkční otázka, zda vládnout pouze se stranickým aparátem nebo s celou stranickou základnou, která pod Schröderovým vedením ztratila na významu. Zatřetí bylo problematické samo účinkování SPD ve velké koalici, protože když byly výsledky koalice špatné, ztrácely obě strany, když dobré, profitovaly z toho pouze strany Unie. A začtvrté to byli Die Linke, kteří konkurovali SPD u levicových voličů.¹⁷⁵

Beck se snažil SPD profilovat mimo koalici a revidovat některá opatření Agendy 2010, například prodloužit dobu pobírání ALG II. Také se vymezoval proti uzavření koalice s Die Linke na zemské úrovni, což ale porušil, když dal svolení Andree Ypsilanti k vytvoření červeno-červené koalice v Hesensku. Ta nakonec ztroskotala na neochotě členů hesenské SPD, kteří koalici odmítli dát svoje hlasy. Tím strana vyslala signál, že je vnitřně tak rozpolcená, že neschválí ani předem schválené. V létě 2008 se preference SPD pohybovaly kolem 25 %.¹⁷⁶

Nejpopulárnějším politikem SPD byl v této době ministr zahraničí Steinmeier, kterému proto Beck nabídnul kandidaturu na kancléře. Koordinátorem celé předvolební kampaně se měl na Steinmeierův požadavek stát Franz Müntefering, který se po nějaké době vrátil do vysoké politiky. Oficiální oznámení se mělo konat na začátku září 2008 na sjezdu frakce ve Schwielowsee, kde ale Beck nečekaně odstoupil ze své funkce. Zpětně odůvodnil svoje rozhodnutí nedostatkem jednacího prostoru, který mu byl jako předsedovi ponechán.¹⁷⁷ V médiích byly nicméně spojovány s rezignací Becka nekalé

¹⁷⁴ Hamburský program SPD, 14–17.

¹⁷⁵ Raschke, „Zerfallsphase des Schröder-Zyklus“, 70–73.

¹⁷⁶ Ulrich von Alemann a Tim Spier, eds., „Die Erholung in der Opposition? Die SPD nach der Bundestagswahl 2009“, in *Die Parteien nach der Bundestagswahl 2009*, ed. Oskar Niedermayer (Wiesbaden: Verl. für Sozialwiss., 2011), 63.

¹⁷⁷ „Becks Rücktrittsbegründung: „Gezielte Falschinformation“, *Spiegel online* (7. září 2008), <http://www.spiegel.de/politik/deutschland/becks-ruecktrittsbegrueundung-gezielte-falschinformation-a-576839.html> (staženo 10. dubna 2015).

praktiky dua Steinmeier-Müntefering, kteří se údajně chtěli zbavit nepopulárního předsedy.¹⁷⁸

Müntefering se opět stal předsedou a Steinmeier byl 85 % hlasů oficiálně zvolen kandidátem na kancléřský post.¹⁷⁹ SPD tak během pěti let již popáté změnila předsedu strany, což se dá považovat za ukazatel toho, jak hluboko v krizi se strana nacházela. Během celého trvání velké koalice ztrácela SPD v jedněch zemských volbách za druhými, někde dokonce ve dvouciferných číslech¹⁸⁰, a největší debakl měl teprve přijít.

Předvolební boj 2009 bývá někdy označován jako „volební boj bez boje“ (*Wahlkampf ohne Kampf*).¹⁸¹ CDU se poučila z poslední kampaně a Merkelová se snažila nenabídnout ani jeden důvod k útoku. SPD tak neměla v rukávu žádný trumf, který by jí pomohl zmobilizovat voliče. Unie byla viděna jako kompetentnější v ekonomických otázkách, a díky své účasti na nepopulárních reformách ztratila SPD i svou obvyklou doménu sociální spravedlnosti. Tentokrát neměla strana po ruce ani kandidáta, který by byl silnou osobností, jak tomu bylo u Schrödera. Stejně jako Merkelová platil Steinmeier za administrátora, neměl ani velké charisma ani lákavou politickou vizi. Merkelová byla oproti němu hodnocena jako sympatičtější a schopnější se prosadit. A co víc, SPD nenabídla ani žádný přesvědčivý povolební scénář. Bylo nerealistické, že by červeno-zelená mohla získat většinu, koalice s FDP byla ze strany FDP striktně odmítána, koalici zahrnující Die Linke odmítala sama SPD. Jediná zbývající varianta tak byla opět velká koalice s CDU, proti které ale SPD mířila svou předvolební kampaň. Strana se nacházela ve slepé uličce.¹⁸²

Volební výsledek tomu odpovídal. Oproti volbám 2005 SPD ztratila přes 11 % hlasů a konečných 23 % bylo nejhorším výsledkem od konce druhé světové války. 860 000 hlasů odevzdala SPD straně Zelených, 870 000 hlasovalo pro strany Unie. Přes 1 100 000 ztratila strana na úkor Die Linke, a co je nejdůležitější – přes 2 000 000 hlasů zůstalo v „táboře nevoličů“. Podle politologů tak lze radikální ztrátu SPD připisovat právě neschopnosti zmobilizovat příznivce.¹⁸³ Pokračujícím trendem byly ztráty v

¹⁷⁸ Peter Dausend a Bernd Ulrich, eds., „Mord ohne Mörder“, *Zeit online* (30. července 2009), <http://www.zeit.de/2009/01/SPD-Krise> (staženo 12. dubna 2015).

¹⁷⁹ „Müntefering Vorsitzender, Steinmeier Kanzlerkandidat“, *FAZ* (18. října 2008), <http://www.faz.net/aktuell/politik/spd-sonderparteitag-muentefering-vorsitzender-steinmeier-kanzlerkandidat-1709840.html> (staženo 12. dubna 2015).

¹⁸⁰ 10, 4 % v Meklenbursku-Předním Pomofánsku, 13 % v Hesensku a 13,3 % ve Šlesvicku-Holštýnsku, viz. Von Alemann a Spier, eds., „Die Erholung in der Opposition?“, 61–62.

¹⁸¹ Srov. Yvonne Kuhn, „Selbstreflexivität, Sachlichkeit, Entpolitisierung“, in *Die Parteien nach der Bundestagswahl 2009*, ed. Oskar Niedermayer (Wiesbaden: Verl. für Sozialwiss., 2011), 272.

¹⁸² Von Alemann a Spier, eds., „Die Erholung in der Opposition?“, 63–65.

¹⁸³ *Ibid.*, 66–67.

tradičních skupinách voličů. Unie poprvé v historii dosáhla největšího podílu na hlasech dělníků.¹⁸⁴

5. Znovu v opozici: SPD 2009 – 2013

Po volbách zůstala SPD v šoku a hledala příčiny volební katastrofy. Podle Korteho byly volby významně ovlivněny hospodářskou krizí, neboť lidé více volali po sociální spravedlnosti než po sociálních jistotách. Voliči hledali ekonomicky kompetentní stranu s efektivním krizovým managementem, což nacházeli spíše u CDU.¹⁸⁵ Sama SPD viděla za svým propadem několik faktorů, mezi nimi dědictví Agendy 2010, schválené shora bez komunikace s voliči, sociálnědemokratizaci Unie a především reformy schválené ve velké koalici odporující sociálně demokratickým hodnotám, jako *Rente 67*. Sílily hlasy, že by měly stranické špičky převzít za špatný výsledek odpovědnost. Müntefering tak oznámil svůj záměr znovu na předsedu strany nekandidovat. V listopadu byl na sjezdu v Drážďanech místo něj zvolen Sigmar Gabriel, bývalý ministr životního prostředí, považovaný za člena nové generace sociálních demokratů.¹⁸⁶ S Gabrielem měl být možný nový začátek.¹⁸⁷ Jeho úkolem bylo nyní stranu stabilizovat a navrátit jí sebevědomí. Bylo nutné konečně překonat vnitrostranické boje a najít rovnováhu mezi dřívějším pobytem ve vládě a novou rolí v opozici. Ze strategického hlediska bylo nezbytné zaujmout jasné stanovisko vůči Die Linke a zabývat se spoluprací se Zelenými.¹⁸⁸

Od roku 2010 pracovala strana na korektuře své předchozí politiky: usnesla se na prodloužení doby vyplácení ALG I, znovuzavedení majetkové daně, zvýšení daně pro lidi s nadprůměrným výdělkem (*Spitzensteuersatz*), odložení zvyšování věkové hranice pro odchod do důchodu a stavěla se za jednotnou minimální mzdu 8,50 €. Rovněž byla schválena velká reforma stranické organizace, která měla umožnit stranické základně více se podílet. Lze tak usuzovat, že se vedení SPD snažilo stranu opět profilovat více

¹⁸⁴ Matthias Jung et al., eds., „Angela Merkels Sieg in der Mitte“, *Aus Politik und Zeitgeschichte*, č. 48–49 (25. listopadu 2013): 17.

¹⁸⁵ Karl-Rudolf Korte, „Die Bundestagswahl 2009 – Die Konturen des Neuen“, in *Die Bundestagswahl 2009. Analysen der Wahl-, Parteien-, Kommunikations- und Regierungsforschung*, ed. Karl-Rudolf Korte (Wiesbaden: VS-Verl., 2010), 22–25.

¹⁸⁶ Thorben Albrecht, „Die Wahlen in Deutschland. Folgen für die SPD“, in *Focus on Germany* (London: Friedrich-Ebert-Stiftung, 2009), 2–4.

¹⁸⁷ „Sigmar Gabriel ist neuer SPD-Chef“, *Deutsche Welle* (13. listopadu 2009), <http://www.dw.de/sigmar-gabriel-ist-neuer-spd-chef/a-4891398> (staženo 22. dubna 2015).

¹⁸⁸ Oskar Niedermayer, „Das deutsche Parteiensystem nach der Bundestagswahl 2009“, in *Die Parteien nach der Bundestagswahl 2009*, ed. Oskar Niedermayer (Wiesbaden: Verl. für Sozialwiss., 2011), 25.

doleva. Podle Niedermayera však strana selhala po letech trvající krize identity ve zprostředkování této zprávy navenek.¹⁸⁹

Volby 2013 potvrdily, že nebyl propad SPD ve volbách 2009 způsobený jenom jejím účinkováním ve velké koalici. Programově se SPD sice snažila posunout doleva a znovu demonstrovat sociální rozměr, kandidátem na kancléře byl ale zvolen Peer Steinbrück, který se jako bývalý ministr financí zapsal především svou ekonomickou kompetentností. Steinbrück se tak o to víc musel snažit profilovat sociálně, což ho podle Junga ve výsledku stálo jeho ekonomickou reputaci.¹⁹⁰

Podle Tilse nedokázala strana vybudovat jedno strategické centrum, ze kterého by byl předvolební souboj řízen. Nebylo tak jasné, kdo je vlastně v SPD číslo jedna, ačkoliv byl celý předvolební souboj koncentrován na Steinbrückovu osobu.¹⁹¹ V porovnání s Merkelovou, která na kancléřský post kandidovala potřetí v řadě, však Steinbrück ztrácel ve všech ohledech. S prací Merkelové bylo spokojeno 71 % dotázaných, 58 % ji upřednostňovalo do úřadu kancléře. Přes 90 % voličů uvedlo, že byla Merkelová jedním z faktorů, proč CDU volili, v případě Steinbrücka to bylo jenom 40 %.¹⁹² 56 % příznivců SPD si myslelo, že měla strana vybrat jiného kandidáta.¹⁹³

Ve volbách dosáhli sociální demokraté na 25,7 %, což bylo mírným zlepšením, ale zapsalo se do dějin jako druhý nejhorší výsledek od druhé světové války. Rekordmanem voleb se stala CDU/CSU, která překročila hranici 40 %. Protože se ale FDP přes pětiprocentní klauzuli nedostala, zůstaly strany Unie bez partnera. Do vlády se tak mohla dostat SPD nebo Zelení, kteří ale kvůli programovým odlišnostem nakonec spolupráci odmítli.¹⁹⁴ Rovněž stranická základna SPD se ke koalici s Unií stavěla skepticky. Vzpomínky na volby 2009 byly stále živé. Stranická špička však nakonec dokázala zbytek strany přesvědčit.¹⁹⁵ Po nejdelším koaličním vyjednávání v historii¹⁹⁶ tak byla SPD připravena znovu zaujmout místo ve velké koalici.

¹⁸⁹ Niedermayer, „Das deutsche Parteiensystem nach der Bundestagswahl 2009“, 25–27.

¹⁹⁰ Jung et al., eds., „Angela Merkels Sieg in der Mitte“, 11–12.

¹⁹¹ Ralf Tils a Joachim Raschke, eds., „Strategie zählt. Die Bundestagswahl 2013“, *Aus Politik und Zeitgeschichte*, č. 48–49 (25. listopadu 2013): 23.

¹⁹² „Umfragen Kandidaten im Vergleich“, *Die Tagesschau*, <http://wahl.tagesschau.de/wahlen/2013-09-22-BT-DE/umfrage-kandidat.shtml> (staženo 23. dubna 2015).

¹⁹³ „Bundestagswahl 2013“, *Die Tagesschau*, <http://wahl.tagesschau.de/wahlen/2013-09-22-BT-DE/index.shtml> (staženo 23. dubna 2015).

¹⁹⁴ „Projekt Schwarz-Grün gescheitert – vorerst“, *Handelsblatt* (16. října 2013),

<http://www.handelsblatt.com/politik/deutschland/bundestagswahl-2013/sondierungsgespraeche-projekt-schwarz-gruen-gescheitert-vorerst/8938868.html> (staženo 23. dubna 2015).

¹⁹⁵ „Parteitag in Leipzig: Spitzengenossen schwören SPD auf Schwarz-Rot ein“, *Spiegel online* (14. listopadu 2013), <http://www.spiegel.de/politik/deutschland/parteitag-spd-spitze-schwoert-partei-in-leipzig-auf-schwarz-rot-ein-a-933588.html> (staženo 24. dubna 2015).

Závěr

Cílem bakalářské práce bylo zanalyzovat faktory, které vedly k radikální ztrátě SPD ve spolkových volbách 2009. Autorčina hypotéza, že se jednalo o kombinaci vnějších a vnitřních faktorů, byla prací potvrzena.

Co se vnějších faktorů týče, z práce vyplývá, že byl úspěch sociálních demokratů ve velké míře závislý na ekonomickém vývoji. Podpořena velkým hospodářským růstem na přelomu 60. a 70. let mohla strana následovat logiku keynesiánských teorií a budovat štedrý sociální stát. S nastupující globalizací se však dostaly do popředí neoliberální ekonomické teorie, které byly v přímém rozporu se sociálně demokratickými cíli. Když se Gerhard Schröder snažil stranu ze své pozice aktuálním ekonomickým tendencím přizpůsobit, uvrhnul ji do krize identity a způsobil odštěpení levicového křídla do WASG.

Další faktory, na které SPD dodnes hledá odpověď, souvisí s proměnou společnosti. S tím, jak dochází k přesunu pracovníků do sektoru služeb, přichází SPD o svou dělnickou voličskou základnu. Stejně tak klesá počet voličů, kteří ze zásady volí pořád stejnou stranu. Stále rostoucí čísla „přeběhlíků“¹⁹⁷ ukázala, že se strany před každými volbami musí znovu a znovu snažit voliče získat.

Vnější faktorem číslo tři je „sociálnědemokratizace“ CDU, která byla vždy viděna jako ekonomicky kompetentnější strana a v posledních letech začala diskutovat témata, která bývala výlučně sociálně demokratickou doménou.¹⁹⁸ CDU tak ve své politice spojuje ekonomickou i sociální kompetenci, což jsou dva klíčové předpoklady nutné k oslovení voličů.

Stejně důležitou roli ale hrají faktory vnitřní, které mají příčinu ve straně samotné.

Prvním z nich je neutuchající boj stranických křídel, který dal ve své podstatě vzniknout celému levicovému spektru na německé politické scéně. Již v roce 1914 vznikla odštěpením radikálního levicového křídla KPD, která se o desetiletí později v roce 2005 v podobě PDS sloučila s dalším odštěpkem SPD do Die Linke. Kvůli nezájmu SPD o ekologická témata vznikli v roce 1980 Zelení. SPD je tak stranou

¹⁹⁶ Od voleb do jmenování kancléřky to bylo 86 dnů, viz. „Regierungsbildung in Deutschland“, http://www.germany.co.kr/wp-content/uploads/2013/12/Statista-Infografik_1500_dauer-der-regierungsbildung-in-deutschland-.jpg (staženo 24. dubna 2015).

¹⁹⁷ tzv. Wechselwähler. Ve volbách 2005 přešlo 630 000 voličů do tábora Unie, v roce 2009 to bylo 870 000. V témže roce odevzdala SPD 860 000 hlasů straně Zelených, přes 1 100 000 ztratila strana na úkor Die Linke.

s nejvíce konkurenty – nalevo jsou to Zelení a Die Linke, napravo její největší rival CDU.

Souvisejícím problémem je pomalý programatický progres ve straně zapříčiněný konfliktem ve straně a zkonstatělostí stranické základny. Ve svých programech strana vždy reagovala na již započatý vývoj. V Godesberském musela odložit nálepku dělnické strany, pokud se chtěla stát konkurentem CDU. V Berlínském se v reakci na Zelené strana snažila otevřít otázku ekologie a revidovat svůj ekonomický model založený na překonaném keynesiánství. V Hamburském se strana posunula doleva k Die Linke, aby přitáhla zpět zklamané levicové voliče. Ačkoliv měl být program legitimací Agendy 2010, byl tak spíš ústupkem vůči levicovému křídlu.

Třetím faktorem je chybějící politická strategie. Všechny programové změny byly v SPD utvářeny „za pochodu“, když byla strana jedním z partnerů v koalici. Dlouhý čas, který SPD strávila v opozici¹⁹⁹, mohla – a měla – strana využít k tvorbě dlouhodobé politické strategie. Generace „vnuků Willyho Brandta“ však pouze soupeřila o stranické posty. SPD se tak několikrát odklonila od svého ústředního principu sociální spravedlnosti²⁰⁰ a tím ztratila u voličů na důvěryhodnosti.²⁰¹

Faktorem číslo čtyři je slabá personální nabídka. Zprv se od dob Willyho Brandta nepodařilo žádnému sociálnímu demokratovi reprezentovat celou stranu, a zadruhé nedokázala SPD najít po odchodu Gerharda Schrödera z politiky lídra stejného formátu, který by byl jasným číslem jedna ve straně. Oba poslední kancléřští kandidáti²⁰² zaostávali ve srovnání s Angelou Merkelou a navíc byli oba zatíženi svým účinkováním ve velké koalici.

Chce-li být jakákoliv politická strana úspěšná, musí splňovat několik základních předpokladů: zprv nabídnout lákavou vizi do budoucna, zadruhé najít charismatické osobnosti, které by tuto vizi zosobňovaly, a zatřetí najít koaličního partnera, se kterým by bylo možné tuto vizi uskutečnit. SPD nesplňuje ani jednu z těchto podmínek, ale spíš se nechává „vláčet“ vnějšími okolnostmi. Strana se zatím nevypořádala ani s jedním ze strategických problémů, kterým čelila ve velké koalici.²⁰³ Přitom je ale zásadní, aby SPD konečně zaujala jednotné stanovisko týkající se Agendy 2010 a spolupráce s Die

¹⁹⁸ V roce 2009 se CDU stala stranou s největším podílem dělnických hlasů.

¹⁹⁹ tj. téměř celá 80. a 90. léta

²⁰⁰ slibovaná „Inovace a spravedlnost“ v roce 1998, Agenda 2010 (především Hartz IV), reformy schválené ve velké koalici (zvýšení DPH, Rente 67)

²⁰¹ V roce 2009 tak zůstaly dva miliony demotivovaných příznivců SPD v táboře nevoličů.

²⁰² Frank-Walter Steinmeier a Peer Steinbrück

²⁰³ dědictví Agendy 2010, vládnout s celou stranickou základnou nebo ne, velká koalice, Die Linke

Linke. Jak totiž ukázala koaliční vyjednávání po posledních spolkových volbách, varianta koalice CDU/CSU a Zelených se jeví reálnější než kdy dřív a SPD tak hrozí ztráta tradičního koaličního spojence. Nejproblematictější faktorem je podle autorky pokles preferenci lidových stran²⁰⁴, protože se tak obvyklý model malé koalice stává nerealizovatelným. Jedinou zbývající variantou je tak velká koalice, která ale SPD znemožňuje plně prosazovat její politiku a výrazněji se profilovat vůči CDU.²⁰⁵

Volby 2013 ukázaly, že poptávka po sociálních jistotách, ohrožených v současné době globalizací nebo hospodářskou krizí, v Německu stále je. SPD pouze musí najít cestu, jak se v očích voličů znovu zapsat jako strana, které je umí nejlépe garantovat. Jenom strana, která eliminuje překážky založené na vnitřních faktorech, může úspěšně čelit problémům zvenčí.

²⁰⁴ Ve spolkových volbách 2013 obdržely lidové strany v součtu 67,2 %.

²⁰⁵ V současných předvolebních průzkumech se SPD stále pohybuje kolem 25 % (duben 2015).

Summary

The aim of the bachelor thesis is to analyse factors which led to a radical loss of support for the SPD in federal elections in 2009. The hypothesis of the author that the loss was caused by a combination of external and internal factors has been confirmed.

Regarding the external factors, the success of the social democrats has always largely depended on economic development. Supported by strong economic growth in the 1960s and 1970s the party followed the Keynesian economic theories and built up a generous welfare state. However, the onset of globalisation and to it related neoliberal economical theories stood in direct conflict with social democratic goals. When Gerhard Schröder tried to bring party policy into line with current economic trends he only caused an identity crisis and cleaving of the left wing.

Another external factor is the changes in society. The SPD is losing her electoral basis of workers, who have shifted into the service sector. Therefore, the party has to try to win voters over and over again before each election. The external factor number three is the shift of the CDU to the left, because the CDU discusses topics which used to be exclusively social democratic. The SPD has lost her prominent position.

On the other hand, the internal factors are as important as the external ones.

First of them is a never ending fight of party wings. All rivals of the party on the left used to belong to the SPD. In 1914 the KPD cleaved off. Decades later, in 2005, the KPD united with another left fragment of the SPD into Die Linke. Because of a lack of interest in ecology, the Green party was established in 1980. The SPD is therefore the party with most competitors.

Another big problem is a missing long-term political strategy. All programme changes were made when the SPD was in power and didn't have time to focus on itself. The party should have utilised its long period in opposition to develop a new central strategy. Instead of that the generation of so-called „Willy Brandt Grandchildren” only fought for higher posts. Therefore the party lost the trust of her traditional voters.

The final factor is a lack of “new political blood” to carry the party forward. Since Gerhard Schröder the party hasn't managed to find a strong leader who would be an obvious number one. Neither of the previous candidates for chancellor stood a chance against Angela Merkel.

If a political party wants to be successful, it needs to fulfil several basic principles: first, to offer a tempting vision, second to find charismatic leaders who will

personify this vision, and third to find a coalition partner, with which it would be possible to make the vision happen. The SPD doesn't fulfil any of these conditions. Yet the last federal election showed that the German voters are still highly interested in social guarantees. The SPD only has to find out how to become the party which can deliver the hopes and aspirations of the electorate.

Použitá literatura

Primární zdroje

Berlínský program SPD, *Berliner Grundsatzprogramm der Sozialdemokratischen Partei Deutschlands* (Berlin, 1989), <http://www.spd.de/partei/grundsatzprogramm/> (staženo 5. července 2013).

Tony Blair a Gerhard Schröder, eds., *Working documents No. 2, Europe: The Third Way/Die Neue Mitte* (Johannesburg: Friedrich Ebert Stiftung, 1999), <http://library.fes.de/pdf-files/bueros/suedafrika/02828.pdf> (staženo 8. listopadu 2012).

Willy Brandt, „25 Jahre nach Godesberg“, 12. listopadu 1984 (Bonn: Vorstand der SPD, 1984), <http://library.fes.de/prodok/fc85-00466.pdf> (staženo 6. května 2014).

Godesberský program SPD, *Godesberger Grundsatzprogramm der Sozialdemokratischen Partei Deutschland* (Bad Godesberg, 1959), <http://www.spd.de/partei/grundsatzprogramm/> (staženo 3. července 2013).

Hamburský program SPD, *Hamburger Programm. Das Grundsatzprogramm der SPD* (Hamburg, 28. října 2007).

Koaliční smlouva 1998 – 2002, „Aufbruch und Erneuerung – Deutschlands Weg ins 21. Jahrhundert.“, *Koalitionsvereinbarung zwischen SPD und Bündnis 90/Die Grünen* (Bonn, 20. října 1998).

Koaliční smlouva 2002 – 2006, „Erneuerung – Gerechtigkeit – Nachhaltigkeit“, *Koalitionsvertrag 2002 – 2006* (Berlín, 16. října 2002).

Koaliční smlouva 2005 – 2009, „Gemeinsam für Deutschland – Mit Mut und Menschlichkeit“, *Koalitionsvertrag zwischen CDU, CSU und SPD* (11. listopadu 2005).

Gerhard Schröder, *Rede von Bundeskanzler Gerhard Schröder zum Wahlkampfauftakt* (Hannover, 5. srpna 2002), http://www.nrwspd.de/db/docs/doc_437_20028711260.pdf (staženo 1. dubna 2015).

Zpráva Godesberg dnes, *Godesberg heute* (Bonn: Vorstand der SPD, 1984), http://library.fes.de/cgi-bin/populo/prodok.pl?t_dirlink=x&modus=&f_IDR=00548 (staženo 12. července 2013).

Sekundární zdroje

Thorben Albrecht, „Die Wahlen in Deutschland. Folgen für die SPD“, in *Focus on Germany* (London: Friedrich-Ebert-Stiftung, 2009), 1–6.

Ulrich von Alemann, „Der Wahlsieg der SPD von 1998: Politische Achsenverschiebung oder glücklicher Ausreißer?“, in *Die Parteien nach der Wahl 1998*, ed. Oskar Niedermayer, et al. (Opladen: Leske + Budrich, 1999).

Ulrich von Alemann, *Das Parteiensystem der Bundesrepublik Deutschland* (Bonn: Leske + Budrich, 2003).

Ulrich von Alemann a Tim Spier, eds., „Erholung in der Opposition? Die SPD nach der Bundestagswahl 2009“, in *Die Parteien nach der Bundestagswahl 2009*, ed. Oskar Niedermayer (Wiesbaden: Verl. für Sozialwiss., 2011), 57–78.

Helge Batt, „Weder stark noch schwach – aber nicht groß: Die Große Koalition und ihre Reformpolitik“, in *100 Tage Schonfrist*, ed. Jens Tenscher et al. (Wiesbaden: Verl. für Sozialwiss., 2008), 215–246.

Frank Brettschneider a Markus Rettich, eds., „100 Tage Medien-Schonfrist“? Regierungen in der Medienberichterstattung nach Bundestagswahlen“, in *100 Tage Schonfrist*, ed. Jens Tenscher et al. (Wiesbaden: Verl. für Sozialwiss., 2008), 73–92.

Frank Brettschneider, „Misslungenes Kommunikationsmanagement: Wie sich die Union 2005 mit ihrem eigenen Wahlkampf geschlagen hat“, in *Unentschieden – die erzwungene Koalition*, ed. Heinrich Oberreuter (München: Olzog, 2009), 37–56.

Christoph Egle, *Das rot-grüne Projekt: eine Bilanz der Regierung Schröder, 1998-2002*. (Wiesbaden: Westdeutscher Verlag, 2003).

Christoph Egle a Reimut Zohlnhöfer, eds., *Ende des rot-grünen Projektes: eine Bilanz der Regierung Schröder 2002-2005* (Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften, 2007).

Christoph Egle a Reimut Zohlnhöfer, eds., „Die Große Koalition – eine Koalition „der neuen Möglichkeiten“?“, in *Die zweite Große Koalition. Eine Bilanz der Regierung Merkel 2005-2009*, ed. Christoph Egle et al. (Wiesbaden: Verl. für Sozialwiss., 2010), 11–25.

Bernd Faulenbach, *Geschichte der SPD. Von den Anfängen bis zur Gegenwart* (München: Beck, 2012).

Anthony Giddens, „Neue Mitte – Dritter Weg – eine moderne Linke?“, *Die Neue Gesellschaft Frankfurter Hefte*, č. 26 (1. ledna 1998), 436–440.

Hans Jörg Hennecke, „Regieren ohne inneren Kompass“, *Aus Politik und Zeitgeschichte*, č. 40 (27. září 2004), 6–11.

Roberto Heinrich a Richard Hilmer, eds., „Die großen Parteien unter Druck“, in *Unentschieden – die erzwungene Koalition*, ed. Heinrich Oberreuter (München: Olzog, 2009), 201–218.

Volker Hetterich, *Von Adenauer zu Schröder: der Kampf um Stimmen: eine Längsschnittanalyse der Wahlkampagnen von CDU und SPD bei den Bundestagswahlen 1949 – 1998* (Opladen: Leske + Budrich, 2000).

Eckhard Jesse a Roland Sturm, eds., úvod ke knize *Bilanz der Bundestagswahl 2005*, ed. Eckhard Jesse et al. (München: Bayer. Landeszentrale für polit. Bildungsarbeit, 2006), 9–20.

Eckhard Jesse, „Parteiensystem im Wandel? Das deutsche Parteiensystem vor und nach der Bundestagswahl 2005“, in *Bilanz der Bundestagswahl 2005*, ed. Eckhard Jesse et al. (München: Bayer. Landeszentrale für polit. Bildungsarbeit, 2006), 21–42.

Uwe Jun, „Auf dem Weg zur Großen Koalition: Regierungsbildung in Deutschland 2005“, in *100 Tage Schonfrist*, ed. Jens Tenscher et al. (Wiesbaden: Verl. für Sozialwiss., 2008), 27–54.

Matthias Jung et al., eds., „Angela Merkels Sieg in der Mitte“, *Aus Politik und Zeitgeschichte*, č. 48–49 (25. listopadu 2013): 9–20.

Bernhard Kornelius a Dieter Roth, eds., „Regierungswechsel = Stimmungswechsel? Pragmatischer Realismus nach der Bundestagswahl“, in *100 Tage Schonfrist*, ed. Jens Tenscher et al. (Wiesbaden: Verl. für Sozialwiss., 2008), 55–72.

Karl-Rudolf Korte, „Die Bundestagswahl 2009 – Die Konturen des Neuen“, in *Die Bundestagswahl 2009. Analysen der Wahl-, Parteien-, Kommunikations- und Regierungsforschung*, ed. Karl-Rudolf Korte (Wiesbaden: VS-Verl., 2010), 9–34.

Alexander Krafft a Günter Ulrich, eds., „Vom Elend des Reformierens“, *Aus Politik und Zeitgeschichte*, č. 40 (27. září 2004), 3–5.

Yvonne Kuhn, „Selbstreflexivität, Sachlichkeit, Entpolitisierung“, in *Die Parteien nach der Bundestagswahl 2009*, ed. Oskar Niedermayer (Wiesbaden: Verl. für Sozialwiss., 2011), 261–280.

Matthias Machnig, „Der Absturz der „gefühlten Kanzlerin“, in *Unentschieden – die erzwungene Koalition*, ed. Heinrich Oberreuter (München: Olzog, 2009), 57–70.

Axel Murswieck, „Von Schröder zu Merkel – eine Frage des (Regierungs-)Stils?“, in *100 Tage Schonfrist*, ed. Jens Tenscher et al. (Wiesbaden: Verl. für Sozialwiss., 2008), 199–214.

Oliver Nachtwey, *Marktsozialdemokratie: die Transformation von SPD und Labour Party* (Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften, 2009).

Oskar Niedermayer, „Das deutsche Parteiensystem nach der Bundestagswahl 2009“, in *Die Parteien nach der Bundestagswahl 2009*, ed. Oskar Niedermayer (Wiesbaden: Verl. für Sozialwiss., 2011), 7–36.

Heinrich Potthoff a Susanne Miller, eds., *Kleine Geschichte der SPD: 1848 – 2002* (Bonn: Dietz, 2002).

Joachim Raschke, „Rot-grüne Zwischenbilanz“, *Aus Politik und Zeitgeschichte*, č. 40 (27. září 2004), 25–31.

Joachim Raschke, „Zerfallsphase des Schröder-Zyklus. Die SPD 2005-2009.“, in *Die zweite Große Koalition. Eine Bilanz der Regierung Merkel 2005-2009*, ed. Christoph Egle et al. (Wiesbaden: Verl. für Sozialwiss., 2010), 69–98.

Dieter Roth a Andreas Wüst, eds., „Abwahl ohne Machtwechsel? Die Bundestagswahl 2005 im Lichte langfristiger Entwicklungen“, in *Bilanz der Bundestagswahl 2005*, ed. Eckhard Jesse et al. (München: Bayer. Landeszentrale für polit. Bildungsarbeit, 2006), 43–70.

Dieter Roth, „Die Bundestagswahl 2005...und niemand ist zufrieden“, in *Unentschieden – die erzwungene Koalition*, ed. Heinrich Oberreuter (München: Olzog, 2009), 219–236.

Matthias Sachs, *Sozialdemokratie im Wandel: programmatische Neustrukturierungen im europäischen Vergleich* (Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften, 2011).

Wenke Seemann a Sebastian Bukow, eds., „Große Koalitionen in Deutschland“, in *Die Große Koalition. Regierung – Politik – Parteien 2005-2009*, ed. Sebastian Bukow et al. (Wiesbaden: Verl. für Sozialwiss., 2010), 9–40.

Wenke Seemann, „Die Gesetzgebungstätigkeit der zweiten Großen Koalition“, in *Die Große Koalition. Regierung – Politik – Parteien 2005-2009*, ed. Sebastian Bukow et al. (Wiesbaden: Verl. für Sozialwiss., 2010), 43–58.

Harald Schoen, „Die Bürger ziehen Bilanz. Einstellungen zur Großen Koalition und Wahlverhalten 2009“, in *Die zweite Große Koalition. Eine Bilanz der Regierung Merkel 2005-2009*, ed. Christoph Egle et al. (Wiesbaden: Verl. für Sozialwiss., 2010), 29–50.

Ralf Tils a Joachim Raschke, eds., „Strategie zählt. Die Bundestagswahl 2013“, *Aus Politik und Zeitgeschichte*, č. 48–49 (25. listopadu 2013): 20–27.

Hans-Jochen Vogel, „Ein Programm als Geheimpapier?“, *Sozialdemokratischer Pressedienst*, č. 240 (15. prosince 1994), 1–3.

Franz Walter, *Im Herbst der Volksparteien? Eine kleine Geschichte von Aufstieg und Rückgang politischer Massenintegration* (Bielefeld: Transcript, 2009).

„Wir brauchen starke Nerven“, *Der Spiegel*, č. 15 (7. dubna 1997): 22–25.

Edgar Wolfrum, *Rot-Grün an der Macht; Deutschland 1998 – 2005* (München: Beck, 2013).

Elektronické zdroje

„20.12.1989: Berliner Grundsatzprogramm verabschiedet“, Friedrich-Ebert-Stiftung, http://www.fes.de/archiv/adsd_neu/inhalt/stichwort/berliner-programm.htm (staženo 16. května 2014).

„Becks Rücktrittsbeurteilung: "Gezielte Falschinformation", *Spiegel online* (7. září 2008), <http://www.spiegel.de/politik/deutschland/becks-ruecktrittsbeurteilung-gezielte-falschinformation-a-576839.html> (staženo 10. dubna 2015).

„Bundestagswahl 2013“, *Die Tagesschau*, <http://wahl.tagesschau.de/wahlen/2013-09-22-BT-DE/index.shtml> (staženo 23. dubna 2015).

Peter Dausend a Bernd Ulrich, eds., „Mord ohne Mörder“, *Zeit online* (30. července 2009), <http://www.zeit.de/2009/01/SPD-Krise> (staženo 12. dubna 2015).

„Der Fassungslose“, *Stern*, č. 38 (16. září 2005), <http://www.stern.de/politik/deutschland/paul-kirchhof-der-fassungslose-546026.html> (staženo 12. listopadu 2014).

„Eine wirtschaftspolitische Bilanz der rot-grünen Bundesregierung“, Bundeszentrale für politische Bildung, <http://www.bpb.de/apuz/28744/eine-wirtschaftspolitische-bilanz-der-rot-gruenen-bundesregierung?p=all> (staženo 4. února 2015).

„Gerhard Schröder verliert die Vertrauensfrage“ (1. července 2005), <http://www.phoenix.de/content/phoenix/bibliothek/441836#> (staženo 27. února 2013).

Matthias Geyer, „Der Vorsitzende“, *Der Spiegel*, č. 22 (24. května 2004), <http://www.spiegel.de/spiegel/print/d-30977769.html> (staženo 30. března 2015).

Florian Güßgen, „Franz Müntefering kündigt Rücktritt an“, *Stern* (31. října 2005), <http://www.stern.de/politik/deutschland/spd-chef-franz-muentefering-kuendigt-ruecktritt-an-548614.html> (staženo 2. dubna 2014).

„Hartz IV: Demonstrationen in 140 Städten“, *Spiegel online* (23. srpna 2004), <http://www.spiegel.de/politik/deutschland/hartz-iv-demonstrationen-in-140-staedten-a-314516.html> (staženo 30. března 2013).

Jürgen Hogrefe, et al., eds., „Freie Hand für den Kanzler“, *Der Spiegel*, č. 11 (15. března 1999), <http://www.spiegel.de/spiegel/print/d-10208952.html> (staženo 19. 5. 2014).

„Kabinett beschließt Pflegereform“, *Stern* (17. října 2007), <http://www.stern.de/politik/deutschland/pflegeversicherung-kabinett-beschliesst-pflegereform-600328.html> (staženo 17. dubna 2015).

Komunistický manifest

<http://www.marxists.org/deutsch/archiv/marx-engels/1848/manifest/> (ověřeno 5. července 2013).

Friederike Krieger, „Riester-Rente lohnt sich nicht für jeden“, *Süddeutsche Zeitung* (15. července 2013), <http://www.sueddeutsche.de/geld/staatliche-foerderung-riester-rente-lohnt-sich-nicht-fuer-jeden-1.1722406> (staženo 21. ledna 2015).

„Lafontaine: Das Herz schlägt links, das Buch schlägt ein“, *Spiegel online* (11. října 1999), <http://www.spiegel.de/politik/deutschland/lafontaine-das-herz-schlaegt-links-das-buch-schlaegt-ein-a-46229.html> (staženo 30. dubna 2014).

„Machtwechsel: Von Gerhard Schröder zu Angela Merkel, Teil 2 (18. září 2005), <http://www.phoenix.de/content/phoenix/bibliothek/441838> (staženo 27. února 2013).

Claus Christian Malzahn, „Wahl-Analyse: Selbstmord aus Angst vor dem Tod“, *Spiegel online* (23. května 2005), <http://www.spiegel.de/politik/deutschland/wahl-analyse-selbstmord-aus-angst-vor-dem-tod-a-357088.html> (staženo 15. dubna 2014).

„Müntefering Vorsitzender, Steinmeier Kanzlerkandidat“, *FAZ* (18. října 2008), <http://www.faz.net/aktuell/politik/spd-sonderparteitag-muentefering-vorsitzender-steinmeier-kanzlerkandidat-1709840.html> (staženo 12. dubna 2015).

Elisabeth Niejahr a Tina Hildebrandt, eds., „Das Große Scheitern“, *Zeit online* (6. července 2006), <http://www.zeit.de/2006/28/Gesundheit> (staženo 17. dubna 2015).

Oficiální webové stránky SPD

http://www.spd.de/partei/Geschichte/Soziales_Deutschland/ (poslední přístup 9. dubna 2013).

„Parteitag in Leipzig: Spitzengenossen schwören SPD auf Schwarz-Rot ein“, *Spiegel online* (14. listopadu 2013), <http://www.spiegel.de/politik/deutschland/parteitag-spd->

spitze-schwoert-partei-in-leipzig-auf-schwarz-rot-ein-a-933588.html (staženo 24. dubna 2015).

Počet členů SPD mezi lety 1990-2013, statistický portál „statista“, <http://de.statista.com/statistik/daten/studie/1214/umfrage/mitgliederentwicklung-der-spd-seit-1978/> (staženo 1. dubna 2015).

Počet nezaměstnaných v Německu, statistický portál „statista“, <http://de.statista.com/statistik/daten/studie/1223/umfrage/arbeitslosenzahl-in-deutschland-jahresdurchschnittswerte/> (poslední přístup 5. března 2015).

„Politisches Beben: Schröder will Neuwahlen“, *Spiegel online* (22. května 2005), <http://www.spiegel.de/politik/deutschland/politisches-beben-schroeder-will-neuwahlen-a-357076.html> (staženo 13. března 2015).

„Pressestimmen zum Koalitionsvertrag: "Alle sollen bluten", *Spiegel online* (15. října 2002), <http://www.spiegel.de/politik/deutschland/pressestimmen-zum-koalitionsvertrag-alle-sollen-bluten-a-218233.html> (staženo 3. března 2015).

„Projekt Schwarz-Grün gescheitert – vorerst“, *Handelsblatt* (16. října 2013), <http://www.handelsblatt.com/politik/deutschland/bundestagswahl-2013/sondierungsgespraech-projekt-schwarz-gruen-gescheitert-vorerst/8938868.html> (staženo 23. dubna 2015).

Předvolební hesla: Bundeszentrale für politische Bildung, <http://www.bpb.de/lernen/grafstat/150181/2005-wahlplakate-spd?show=image&k=12> (staženo 3. března 2013).

Předvolební průzkum (červenec 2002), Forsa, <http://www.wahlrecht.de/umfragen/forsa/2002.htm> (staženo 4. března 2015).

Předvolební průzkum (květen 2005), Forschungsgruppe Wahlen, http://www.forschungsgruppe.de/Umfragen/Politbarometer/Archiv/Politbarometer_2005/Mai/ (staženo 13. března 2015).

Předvolební průzkumy (říjen – prosinec 2002), Infratest dimap, <http://www.wahlrecht.de/umfragen/dimap/2002.htm> (staženo 20. dubna 2015).

„Regierungsbildung in Deutschland“, http://www.germany.co.kr/wp-content/uploads/2013/12/Statista-Infografik_1500_dauer-der-regierungsbildung-in-deutschland-.jpg (staženo 24. dubna 2015).

Gerhard Schröder, „Gegen den Luxus der Langsamkeit“, *Der Spiegel*, č. 21 (19. května 1997), <http://www.spiegel.de/spiegel/print/d-8716668.html> (staženo 27. dubna 2014).

Gerhard Schröder, Regierungserklärung zur Agenda 2010 (14. března 2003), <http://www.phoenix.de/content/phoenix/bibliothek/441814> (staženo 27. února 2013).

Katharina Schuler et al., eds., „Die Ministerbilanz“, *Zeit online* (7. října 2009), <http://www.zeit.de/politik/deutschland/2009-09/minister-koalition-bilanz/seite-2> (staženo 10. dubna 2015).

Klaus J. Schwehn, „Schröder nominiert - Kohl kämpferisch“, *Der Tagesspiegel* (2. března 1998), <http://www.tagesspiegel.de/politik/schroeder-nominiert-kohl-kaempferisch/32018.html> (staženo 18. 5. 2014).

„Sigmar Gabriel ist neuer SPD-Chef“, *Deutsche Welle* (13. listopadu 2009), <http://www.dw.de/sigmar-gabriel-ist-neuer-spd-chef/a-4891398> (staženo 22. dubna 2015).

„Sozialdemokratie: Platzeck-Rücktritt schockt SPD“, *Spiegel online* (10. dubna 2006), <http://www.spiegel.de/politik/deutschland/sozialdemokratie-platzeck-ruecktritt-schockt-spd-a-410772.html> (staženo 5. dubna 2015).

„Sozialliberale Koalition und innere Reformen“, Bundeszentrale für politische Bildung, <http://www.bpb.de/izpb/10109/sozialliberale-koalition-und-innere-reformen?p=all> (staženo 14. května 2014).

Michael Stürmer, „Als Schröder Stoiber im Hochwasser versenkte“, *Die Welt* (14. srpna 2012), <http://www.welt.de/politik/deutschland/article108607179/Als-Schroeder-Stoiber-im-Hochwasser-versenkte.html> (staženo 11. 3. 2014).

Tvorba vlády v Německu, statistický portál „statista“, <http://de.statista.com/infografik/1500/dauer-der-regierungsbildung-in-deutschland/> (staženo 4. května 2014).

„Umfragen Kandidaten im Vergleich“, *Die Tagesschau*, <http://wahl.tagesschau.de/wahlen/2013-09-22-BT-DE/umfrage-kandidat.shtml> (staženo 23. dubna 2015).

„Verteilung der Zweitstimmen (2002)“, Bundeszentrale für politische Bildung, <http://www.bpb.de/nachschlagen/zahlen-und-fakten/wahlen-in-deutschland/55636/zweitstimmen> (staženo 5. března 2014).

„Verteilung der Zweitstimmen (2005)“, Bundeszentrale für politische Bildung, <http://www.bpb.de/nachschlagen/zahlen-und-fakten/wahlen-in-deutschland/55617/zweitstimmen> (staženo 10. března 2015).

Bettina Vestring a Rouven Schellenberger, eds., „Merkel gewinnt Kampf ums Kanzleramt“, *Berliner Zeitung* (11. října 2005), <http://www.berliner-zeitung.de/archiv/schroeder-tritt-ab---union-und-spd-nehmen-koalitionsverhandlungen-auf---spd-bekommt-mehr-ministerien-als-cdu-und-csu---unmut-in-beiden-fraktionen---keine-steuer-auf-schichtzuschlaege-merkel-gewinnt-kampf-ums-kanzleramt,10810590,10326672.html> (staženo 4. května 2014).

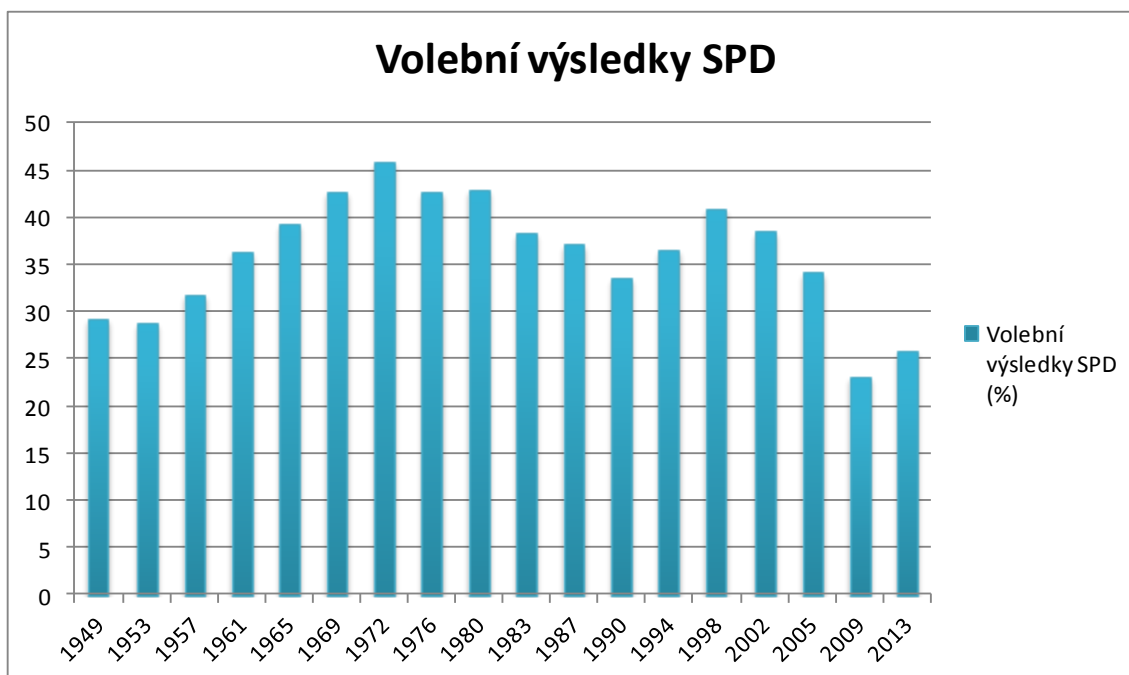
„Vor einem sozialliberalen Zeitalter?“, *Der Spiegel*, č. 12 (21. března 1983), <http://www.spiegel.de/spiegel/print/d-14021261.html> (staženo 30. dubna 2014).

Seznam příloh

Příloha č. 1: Volební výsledky SPD na spolkové úrovni 1949 – 2013 (graf)

Přílohy

Příloha č. 1: Volební výsledky SPD na spolkové úrovni 1949 – 2013 (graf)

Zdroj: Deutscher Bundestag,

http://www.bundestag.de/bundestag/wahlen/ergebnisse_seit1949/244692 (staženo 5. května 2015). Upraveno autorkou.